

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, KIELIKESKUS

LATINAN PERUSKURSSI

Juha Tahvanainen
Syksy 2010

SISÄLLYSLUETTELO

Kirjaimisto ja ääntäminen	3
Kesto ja paino	5
Vokaalin kesto	5
Tavujako	6
Tavun kesto	6
Paino	7
Deklinaatiot	8
I deklinaatio	8
II deklinaatio	10
1. ja 2. deklinaation adjektiivit	13
Määreen paikka	13
III deklinaatio	14
3. deklinaation adjektiivit	20
IV deklinaatio	22
V deklinaatio	23
Plurale tantum	24
Adjektiiveista	25
Adjektiivin vertailuasteet	27
Adverbit	29
Adjektiivi substantiivina	31
Lukusanoja	32
Perusluvut. Järjestysluvut	32
Eräluvut. Lukuadverbit	33
Lukusanojen taivutus	33
Kreikkalaisia lukusanoja	35
Prepositiot	36
Prepositio yhdyssanan osana	37

Verbeistä	Konjugaatiot	38
	Verbin teema ja perfektinmuodostus	39
	Teemamuodot	40
	Passiivi	41
	Deponenettiverbit	42
	Partisiipit	42
	Muita nominaalimuotoja Gerundi ja gerundiivi	44
	Verbin tapaluokat	46
Etuliitteillä alkavat yhdyssanat		47
	Kreikkalaisperäisiä etuliitteitä	48
	Jälkiliitteet eli suffiksit	49
	Lääketieteen latinan yhdyssanat	50
Diagnoosin laatiminen		53
Farmakopean sanastoa		54
Reseptin kirjoittaminen		56
	Yleisiä lyhenteitä	59
Sijamuotojen funktioista		60
	Viikonpäivät ja kuukaudet	62
Tentissä kysyttyä		63
Tenttikysymysten vastaukset		64
Harjoitustekstejä		65
Tekstien käännökset		67

LATINA LYHYESTI

Substantiiveilla on **5 deklinaatiota** ja samoin **5 sijamuotoa**

Verbeillä **4 konjugaatiota**

Substantiiveilla ja adjektiiveilla **3 sukua**, maskuliini, feminiini ja neutri

2 lukua, yksikkö ja monikko, sekä sanat **duo**, kaksi, ja **ambo**, molemmat, jotka ovat duaaleja eli kaksikkumuotoja.

Substantiivilla ei edellä artikkeli.

Sijamuotojen lisäksi on paljon prepositioilmaisuja.

Sanajärjestys on periaatteessa vapaa.

KIRJAIMISTO JA ÄÄNTÄMINEN

Latinan kirjaimisto on tuttu, koska Suomessa muun läntisen Euroopan tavoin käytetään latinalaista kirjaimistoa. Isot, keppikirjaimet eli majuskelit ovat pysyneet käytännössä samanlaisina viimeiset 2500 vuotta. Pienet kirjaimet eli minuskelit, ja varsinkin käsialakirjoitus ovat aikojen mittaan muuttuneet paljonkin, mutta lukutaitoinen eurooppalainen yleensä pystyy lukemaan suurimman osan näkemistään latinankielisistä kirjoituksista.

Alkuperäiseen latinalaiseen kirjaimistoon eivät ole kuuluneet X, Y ja Z. Näillä alkavat sanat ovat peräisin muista kielistä, enimmäkseen kreikkalaisia lainoja. J-kirjainta ei klassisessa latinassa ollut, ja K:n käyttö rajoittui pariin tapaukseen.

Latinan ääntäminen on suomalaiselle helppoa, koska suomen ja kielitieteen voimalla rekonstruoitu klassisen latinan ääntäminen ovat hyvin samankaltaisia. Lisäksi on molemmissa kielissä periaatteena ja pyrkimyksenä merkitä kullakin kirjainmerkillä vain yhtä äännettä.

Vuosisatojen kuluessa syntyneet, eri maissa vallitsevat latinan ääntämisen käytännöt ja tottumukset eroavat kuitenkin toisistaan melkoisesti, eikä yhtenäistä kansainvälistä ääntämismallia ole koko uudella ajalla ollut. 1900-luvun loppuvuosina filologien keskuudessa virinnyt elävän latinan harrastus on omalta osaltaan edistänyt pyrkimyksiä palata yhtenäiseen ääntämiskäytäntöön.

Vaikka kirjainten äännearvot ovat käytännössä samat kuin suomessa, on syytä kiinnittää huomiota seuraaviin:

ae ja **oe**, milloin ne kuuluvat samaan tavuun eli ovat diftongi, lausutaan pitkänä **e**-äänteenä:

aeger eeger, sairas; **laesio** leesio, vamma ja **mensae** mensee, pöydät. Samalla tavoin **foetidus** feetidus, haiseva ja **oestrus** eestrus, paarma.

Manner-Euroopassa varsin yleinen tapa on ääntää nämä ae- ja oe- yhtymät **ai** ja **oi**: aiger, laisio ja mensai; foetidus ja oistrus. **Caesar** keesar voidaan lausua myös kaisar. Tällainen ääntämisen malli oli käytännössä Rooman tasavallan aikoina ja on siten historiallisesti yhtä perusteltu kuin uudempi, Rooman keisarien aikainen ja tässä oppaassa käytetty tapa ääntää nämä diftongit pitkänä **e:nä**.

Latinassa on vain ani harvoja tapauksia, joissa **ae** ja **oe** eivät kuuluisi samaan tavuun. Keskeiseen käyttösanastoon kuuluvat **aer**, ilma, joka luetaan a-eer, sekä **poeta**, runoilija, joka luetaan po-eeta. Molemmat ovat kreikkalaisia lainasanoja, jotka latinaan lainautuessaan ovat säilyttäneet alkuperäisen tavujakonsa.

Joskus kirjoitetaan e:n päälle trema-merkki eli erokepiteet osoittamaan, että se kuuluu eri tavuun ja lausutaan erikseen: **aër**, **Boëthius** (Boetius, myöhäisantiikin filosofi, k.524)

C on klassisessa latinassa **aina** k-äänteen merkki: **Cicero** kikero, erisnimi; **Cilicia** kilikia, maakunta nyk. Turkissa; **cella** kella, pikku huone, komero; **cycnus** kyknus, joutsen; **cuprum** kuprum, kupari.

Varhain keskiajalla alkoi c etuvokaalin (e, i, y) edellä ääntyä s- tai ts-äänteenä, kuten edelleen on asianlaita uusissa kielissä: siserö tai tsitsero, sella, tsyknus. Gallian valloittajan nimi **Caesar** lausuttiin seesar tai tseesar. Tätä perua on myös sauvabakteerin nimittäminen basilliksi: **baculum** sauva, keppi; diminutiivimuoto **bacillum**, pikku sauva, lausuttiin basillum. Nykyisin vallitsee pyrkimys palata takaisin klassiseen k-ääntämiseen: **cirrhosis** kirrososis, kovettuma, **acetum** aketum, etikka, **bacillum** bakillum.

F on aito latinalainen hankausäänteen merkki: **facere** fakere, tehdä; **fuscus** fuskus, tumma; **defectus** defektus, vajavuus. Kreikkalaisissa lainasanoissa sen tilalla on säännöllisesti **ph**: **philosophus** filosofus, filosofi, ”viisauden ystävä”; **ophthalmologia** oftalmologia, silmätautioppi, **phoenix** feeniks, palmu.

H on periaatteessa kuin suomen h: **hepar** hepar, maksa; **hic** hik, tämä, **inhumanus** inhumanus, epäinhimillinen, **ah!** (huudahdus). Kaikissa näissä h ääntyy kuten suomessa. Mutta esimerkiksi paikannimi **Hadria** esiintyy usein muodossa **Adria**, ja **arena**, hiekka, voidaan kirjoittaa myös **harena**, mikä kielii jonkinasteisesta epävarmuudesta h:n ääntämisessä. Kreikkalaisissa lainasanoissa **ph** on f-äänteen merkinä: **phreneticus** freneticus, hullu. Muuten on h konsonantin yhteydessä mykkä eikä vaikuta ääntämiseen millään tavalla: **thorax** torax, rintakehä, **arthritis** artrititis, niveltulehdus, **thesis** tesis. Samoin **pulcher** pulker, kaunis, **charta** karta, paperi; **cochlea** koklea, simpukka; **concha** konkka, kuorikko.

H on ilmeisesti jo Rooman keisariajan alussa ollut heikko, ja romaanisissa kielissä se on keskiajalle tullessa mykistynyt kokonaan. Nykyisin pyritään puhutussa latinassa h vokaalin edellä kuitenkin ääntämään, huolimatta niistä hankaluuksista, joita se esim. ranskalaisille aiheuttaa.

I on latinassa puolivokaali. Vokaalina se on kuin suomen i: **vir mirabilis ex India**, vir mirabilis eks Indi-a, ihmemies Intiasta. Puolivokaalin luonne tulee näkyviin, kun i kirjoitetaan samaan tavuun toisen vokaalin edelle. Silloin se äännetään **j**: **Iulius** juli-us, erisnimi; **iocus** jokus, vitsi, **iniectio** in-jektio, ruiske; **iacere** jakeere, maata, sijaita, olla. Vokaalien välissä i ääntyy jopa **-ij-**; **Gaius** gaijus, erisnimi; **maior** major, suurempi, **peior** peijor, huonompi. **J**-kirjain ei kuulu latinalaiseen aakkostoon, vaikka sitä keskiajalta 1800-luvulle asti käytettiinkin j-äänteen merkinä: Julius, injektio, major. Nykyisin j kirjoitetaan vain sellaisiin ei-latinalaisiin erisnimiin, joiden omakieliseen kirjoitusasuun se kuuluu: **Jouko**, **Jämtland**.

K esiintyy klassisessa latinassa vain kahdessa sanassa: **Kalendae** kalendee, kuukauden ensimmäinen päivä, ja paikannimessä **Karthago**. Molemmat voidaan ilman muuta kirjoittaa myös c:llä (ja jälkimmäinen ilman -h-ta): **Calendae, Cartago**. Uudemmassa latinassa kirjoitetaan k:lla alkuaine **kalium**, kemiallinen merkki **K**, erotukseksi kalsiumista, Ca. Lisäksi kirjoitetaan k sellaisissa ei-latinalaisissa erisnimissä, joiden omakieliseen kirjoitusasuun se kuuluu: **Kuopio, Helsinki, dominus Koskinen** herra K., **Juurikkakorpi**.

Q on latinassa varsin yleinen, mutta esiintyy vain yhtymässä **qu**, joka ääntyy aina **kv**: **quasi**, kvasi, ikään kuin; **quercus** kverkus, tammi, **equus** ekvus, hevonen; **quoque** kvokve, myös.

U on i:n ohella latinan toinen puolivokaali. U:n ero v-äänteestä on tapahtunut kielihistoriallisesti verrattain myöhään. Molempien alkuperäinen ääntäminen on ilmeisesti muistuttanut nykyenglannin w-äännettä (double-u). Vanhimpina aikoina, jolloin kirjoitusvälineinä olivat vasara, taltta ja kivilaatta, oli sekä u- että v-äänteiden yhteisenä kirjoitusmerkkinä **v**. Pyöreäpohjainen **u** tuli käytäntöön vasta kun oli keksitty ruokokynä ja juokseva muste. Vieläkin voidaan, tavoiteltaessa juhlavaa, vanhahtavaa tyyliä, kirjoittaa u-äänne v-kirjaimella: **Ivlivs** julius, **servvs** servus, orja, **vnicvm** unikum, ainoa, ainutlaatuinen. Käytännössä tämä u- ja v-äänteiden vähäinen ero ei ole erikoisen merkittävä. Jos vaikka verbi **vorare**, niellä, sopiikin ääntää puhtasoppisesti **worare**, voidaan u ja v esimerkiksi sanoissa **servus**, orja ja **vulpes**, kettu, ilman muuta ääntää kuten suomenkielessä.

Itävallan saksassa tavattava tervehdys *servus* juontaa juurensa 1918 edesmenneen keisarikunnan hovitavoista. Näin ilmoittaa tervehtijä olevansa ”nöyryn palvelijanne”.

KESTO JA PAINO

Kun latina ei vuoden 500 jälkeen ole enää ollut enää kenenkään äidinkieli, on sen vuosisataisessa käytössä kaikkien eurooppalaisten yhteisenä kielenä voitu kestoon ja painoon nähden sallia yhä väljemmät toleranssit. Kun latinassa on hyvin vähän tapauksia, joissa puhutun sanan merkitys riippuisi ehdottoman oikeasta kestoista ja painotuksesta (vrt. vaikka italiaan, missä **è** tarkoittaa *hän on*, mutta **e** merkitsee *ja*, tai suomeen, missä *jäte* on eri asia kuin *jäätee*), on perin tavallista ollut, että puhutussa latinassa ovat kuuluneet puhujan oman äidinkielen tottumukset ja käytännöt. Vaikka puhutussa latinassa voidaan toki edelleen mielihyvin sallia väljemmät toleranssit kuin uusissa kielissä, joiden oikeat kestit ja painotukset voi tarkistaa syntyperäisiltä puhujilta, on silti hyvä pyrkiä huoliteltuun, klassisten sääntöjen mukaiseen lausumiseen.

Vokaalin kesto

Latinassa on sekä lyhyitä että pitkiä vokaaleja, ja yleisesti latinan vokaalit ääntyvät hieman pitempinä kuin suomen. Kirjoituksessa ei lyhyitä ja pitkiä vokaaleja mitenkään eroteta toisistaan, paitsi edellä mainituissa **ae-** ja **oe-** tapauksissa, jotka ovat aina pitkän äänteen merkki.

Vokaali toisen edellä on aina lyhyt. Sana **aura**, ilma, luetaan au-ra. Mutta esimerkiksi sana **natura**, luonto, kuuluu lähinnä naa-tuu-ra.

Jos kaksi samaa vokaalimerkkiä kirjoitetaan vierekkäin, osoittaa se, että kyseessä on kaksi vokaalia eri tavuissa.

Taivutusmuodoissa tällaiset ovat varsin yleisiä: **Iulii** juli-i, Juliuksen, **fructuum** fruktu-um, hedelmien, **in craniis** in krani-is, pääkalloissa. Huoliteltuun ääntämiseen kuuluu, etteivät tällaiset vokaalit muodosta yhtenäistä pitkää äännettä, vaan juuri ja juuri erottuvat toisistaan. Keskiajalla osoitettiin tällainen kahden i:n ero joskus j-kirjaimella: **in cranijs**.

Edelleen on huomattava, ettei latinasta polveutuvien romaanisten kielten puhujilla ole vuosisatoihin ollut mainittavaa äänteiden keston tajua. Italialainen tai ranskalainen joutuu yleensä harjoittelemaan koko lailla pystyäkseen kuulemaan eron suomen sanojen *tuli*, *tuuli* ja *tulli* välillä. Tähän johtanut kehitys on erittäin todennäköisesti ollut idullaan jo Rooman valtakunnassa, jonka virallisen kielen oikeinkirjoituksessa ei pidetty tarpeellisena erottaa lyhyitä ja pitkiä vokaaleja toisistaan.

Pääsääntö vokaalin kestosta: vokaalit ääntyvät hieman pitempinä kuin uusissa kielissä. Vain toisen vokaalin edellä vokaali on aina lyhyt.

Tavujako

Latinan tavujakoon pätee sama perussääntö kuin uudemmissakin kielissä: kirjain tai kirjainyhdistelmä, joka pystyy aloittamaan sanan, pystyy aloittamaan myös tavun: **brevis**, lyhyt, **ver-te-bra**, nikama: **gramma**, painoyksikkö, **re-gres-si-o**, taantuma, **struere**, koota, kasata, **con-struc-ti-o** suunnitelma, rakenne, 'yhteenkokoaminen'. Vokaalien välissä oleva yksinäinen konsonantti kuuluu jälkimmäiseen tavuun: **na-tu-ra**. Kahden tai useamman konsonantin ryhmä jakautuu perussäännön rajoituksin tavujen kesken: **ter-ra**, maa, **in-su-la**, saari, **co-lum-na**, pylväs; mutta **ne-sci-re**, olla tietämätön (**scire**, tietää). Yhtymä **qu**, jonka äännearvo on **kv**, käsitetään yhden konsonanttisen äänteen merkiksi, eikä jakaudu: **a-qua** a-kva, vesi.

Myös kreikan fii-, theta- ja khii-kirjaimia vastaavat konsonanttiyhtymät jätetään jakamatta: phi-lo-so-phus, Pantheon, kaikkien jumalien temppeli, co-chlea, simpukka.

Tavun kesto

Säännöt **tavun kestosta** ovat latinassa ja kreikassa huomattavasti tärkeämmässä asemassa kuin nykykielissä. Näihin sääntöihin näet perustuu painon sijoittuminen sanaa lausuttaessa. Nimenomaan on huomattava, että nyt on kyse **tavun** eikä sen sisältämän **vokaalin** kestosta.

Sääntö 1: Tavu on **lyhyt**, jos se päättyy lyhyeen vokaaliin, jota seuraavassa tavussa tai sanassa seuraa korkeintaan yksi konsonantti.

Sääntö 2: Jokainen konsonanttiin päättyvä tavu on ilman muuta **pitkä**, siinä olevan vokaalin kestosta riippumatta.

Sääntö 3: Vokaaliin päättyvä tavu on **luonnostaan** pitkä, jos siinä on pitkä vokaali tai diftongi.

Sääntö 4: Vokaaliin päättyvä tavu on **asemansa puolesta** pitkä, jos sitä seuraavassa tavussa tai sanassa seuraa kaksi tai useampia konsonantteja.

Niinpä mitataan tavut esim. ilmaisussa **terra amoena**, kaunis maa: **ter-** on pitkä, koska päättyy konsonanttiin; **-ra** on lyhyt, koska päättyy vokaaliin ja toinen vokaali seuraa; **a-** on lyhyt, koska lyhyttä vokaalia seuraa vain yksi konsonantti; **-moe-** on pitkä, koska siinä on diftongi oe: **-na** jää lyhyeksi, koska päättyy lyhyeen vokaaliin, eikä sen jälkeen tule

mitään. Samalla tavoin sanan **ver-te-bra**, nikama, kaksi ensimmäistä tavua käsitetään pitkiksi, koska molemmissa vokaalia seuraa useampi kuin yksi konsonanti. Eri asia on, että edellä mainituissa tapauksissa kaikki vokaalit, paitsi diftongilla *oe* merkitty *ee*-äänne, ovat lyhyitä.

Kreikkalaisperäisten sanojen **ph**, vaikka onkin yhtenäisen *f*-äänteen merkki, käsitetään konsonanttiyhtymäksi. Niinpä esimerkiksi sanan **phi-lo-so-phi-a** tavu **-so-** on lyhyestä vokaalistaan huolimatta asemansa puolesta pitkä.

Paino

Alun alkaen on latinan paino ollut musikaalinen, eli sävelkorkeus on muuttunut painokkaan tavun kohdalla. Tähän verrattuna uudempi, vasta kirjoitustaidon tultua käyttöön vakiintunut käytäntö on tapa lausua painokas vokaali painotonta voimakkaammin.

Yksitavuisen sanan paino on sen ainoalla tavulla, eikä painottomia sanoja ole. Kaksitavuisissa sanoissa paino on toiseksi viimeisellä tavulla: **tér-ra**, maa, **é-go**, minä, **Ró-ma**, Rooma. Pitemmissä sanoissa painon paikka riippuu toiseksi viimeisen tavun kestosta. Paino on toiseksi viimeisellä tavulla, jos se on luonnostaan tai asemansa puolesta pitkä: **na-tú-ra**, **co-lúm-na**, **ver-té-bra**. Jos toiseksi viimeinen tavu on lyhyt, on paino sitä edeltävällä eli kolmanneksi viimeisellä tavulla: **phi-lo-só-phi-a**, **in-iéc-ti-o**, **ín-su-la**, saari.

Pääsääntö painosta: Paino on toiseksi viimeisellä tavulla. Vain mikäli tämä on lyhyt, sijoittuu paino sitä edeltävälle pitkälle tavulle.

Sanan kaikkien tavujen ollessa sekä luonnostaan että asemansa puolesta lyhyitä, on paino kolmannella, joskus jopa neljännellä tavulla lopusta lukien. Tällaisia sanoja ovat mm. **súbito**, äkkiä, aineen nimi **kálium** ja maan nimi **Ítalia** (I-ta-li-a).

Painotuksessa ei pidä liioitella. Ei ole syytä lausua voimaperäisesti **teerra**, **kaalium**, **verteebra**. Painon vahvistama latinan vokaali ääntyy korkeintaan puolitoista kertaa painotonta pitempänä.

Antiikin ihmisillä oli hyvin herkkä puherytmin taju, ja he pystyivät kuulemaan asemansa puolesta lyhyiden ja pitkien tavujen eron. Lyhyiden ja pitkien tavujen rytmiseen vuorotteluun perustui myös antiikin runousoppi. Runoilijan taito mitattiin sillä, kuinka hyvin hän pystyi löytämään kulloinkin käyttämänsä runomitan rytmiin sopivat sanat. Sen sijaan alku-, sisä- ja loppusointuja ei antiikin runoudessa harrastettu. Nykyaikainen lukija voi joutua hieman paneutumaan asiaan, ennen kuin löytää vanhan ajan runon rytmin.

*Nuper erat medicus, nunc est vispillo Diaulus,
quid vispillo facit, fecerat et medicus*

runoili roomalainen Martialis noin 100 jKr. eräästä aikalaisestaan, joka oli tullut tunnetuksi taidostaan toimittaa ihmisiä hautaan ja lopulta joutunut vaihtamaan lääkäripraktiikkansa ruumisvaunujen kuljettajan työhön. Iman runomittaa vapaasti käännettynä: *vasta oli lääkäri, nyt on ruumisajuri Diaulus / sitä samaa kuin ruumisajuri tekee, hän teki myös lääkärinä.*

DEKLINAATIOT

Latinan viisi deklinaatiota erotetaan toisistaan yksikön genetiivin päätteen perusteella. Nämä ovat 1. dekl. **-ae**, 2. dekl. **-i**, 3. dekl. **-is**, 4. dekl. **-us** ja 5. dekl. **-ei**. Sanakirjassa annetaan substantiivista **teemamuodot**, jotka ovat yksikön nominatiivi ja genetiivi.

Esimerkkejä teemamuodoista:

1.dekl. olla, ollae tölkki	merkintätapa	olla, -ae f.1.
2.dekl. musculus, musculi lihas		musculus, -i m.2.
3..dekl. dolor, doloris särky		dolor, -is m.3.
4. dekl. usus, usus käyttö		usus, -us m.4.
5. dekl. dies, diei päivä		dies, -ei f.5.

Se sanan osa, joka jää jäljelle, kun yksikön genetiivimuodosta erotetaan taivutuspäätte, on sanan **taivutusvartalo**.

Muut sijamuodot muodostetaan lisäämällä taivutusvartaloon asianomainen päätte. **Merkintätavasta**, esim. olla, -ae f.1., selviää 1) sanan perusmuoto, 2) yksikön genetiivi ja sen taivutuspäätte, 3) suku, 4) deklinaatio.

Latinan sijamuodot ovat

Nominatiivi, perusmuoto, itsenäisen olemisen, lauseen subjektin ja sen määreiden muoto

Akkusatiivi, kohteena olemisen eli lauseen objektin ja sen määreiden muoto

Genetiivi, joka ilmaisee omistajan

Datiivi, joka ilmaisee kenelle jotain annetaan tai kenen/minkä hyväksi jotain tehdään

Ablatiivi, eron ja irtioton muoto, ilmaisee keneltä jotain otetaan tai mistä tullaan pois

Yksittäistapauksina tavataan lisäksi jäämiä muuten kadonneista sijamuodoista. Erityinen paikallissija, lokatiivi, voidaan muodostaa joistakin 1. ja 2. deklinaation yksiköllisistä paikannimistä, ja 2. deklinaation **-us** ja **-er** loppuisilla on yksikössä erityinen puhuttelumuoto, vokatiivi.

1. DEKLINAATIO

Sanat päättyvät **-a** ja ovat kieliopilliselta suvultaan feminiinejä.

Taivutusmallit **causa**, syy, aihe, asia, taivutusvartalo **caus-** ja **tibia**, sääriluu, taiv. vartalo **tibi-**; **-ia** loppuisilla, kuten mm. **familia**, perhe ja **via**, tie, **-i-** kuuluu taivutusvartaloon ja säilyy kaikissa taivutusmuodoissa.

	yks.	mon.	yks.	mon.
nom.	causa	causae	tibia	tibiae
akk.	causam	causas	tibiam	tibias
gen.	causae	causarum	tibiae	tibiarum
dat.	causae	causis	tibiae	tibiis
abl.	causa	causis	tibia	tibiis

Jotkut muodot ovat keskenään saman näköisiä. Yksikön nominatiivi ja ablatiivi päättyvät molemmat **-a**. Ero on, että ablatiivin lopputavun vokaali on pitkä: **causa incognita** kausa inkognita, tuntematon syy, mutta **ex causa incognita** eks kausaa inkognitaa, tuntemattomasta syystä (prepos. **ex** ja ablatiivi = -sta, -stä). Yksikön genetiivi ja datiivi sekä monikon nominatiivi päättyvät **-ae**, ja monikossa on sekä datiivilla että ablatiivilla päätte **-is** (-iis, vokaali on pitkä).

Sanastoa

anaemia, -ae	anemia
anima, -ae	sielu
aorta, -ae	aortta
arteria, -ae	valtimo
bucca, -ae	poski
cauda, -ae	häntä
chirurgia, -ae	kirurgia
clavicula, -ae	solisluu
costa, -ae	kylkiluu
forma, -ae	muoto
fractura, -ae	murtuma
hypertrophia, -ae	liikakasvu
mamma, -ae	rinta
palma, -ae	kämmen
palpebra, -ae	silmaluomi
retina, -ae	verkkokalvo
ruptura, -ae	repeämä
scapula, -ae	lapaluu
spina, -ae	harja, haarake, selkäranka
struma, -ae	struuma, pullistuma
urina, -ae	virtsa
valvula, -ae	läppä
vena, -ae	laskimo

Esimerkkejä

Merkintätapa **anaemia, ae 1.f.**
 fractura aortae, aortan murtuma
 causa anemiae, anemian syy
 rupturae retinarum, verkkokalvojen repeämät
 vena cava, onttolaskimo
 fractura mala, paha murtuma

Tehtäviä

Taivuta kaikissa sijamuodoissa yksikössä ja monikossa

trachea, -ae, henkitorvi

Suomenna ilmaisut **fractura claviculae, rupturae in retinis**

(prepos. **in + abl** = missä)

Ilmaise latinaksi **lapaluun harja, sääriluun murtumat, posken laskimon repeämä**

Täydennä

in trache..... henkitorveen (prepos. **in + akk** = mihin)

in ven..... laskimossa

form... **palm**..... kämmenten muoto

Vaikka 1. dekl. sanat ovatkin kieliopilliselta suvultaan feminiinejä, voittaa **luonnollinen suku** kieliopillisen. Niinpä ovat maskuliineja miesten erisnimet kuten **Sulla, Pansa, Agrippa, Caligula** ja **Caracalla**. Edelleen maskuliineja ovat perinteisesti miehiset toimi- ja tehtävänimikkeet: **agricola** maanviljelijä, **incola** asukas, **auriga** ajomies, kuljettaja,

nauta merimies, **poeta** runoilija, **latinista** latinan taitaja, **pirata** merirosvo, **terrorista** terroristi. Tässä joukossa on myös monia kreikkalaisia lainasanoja: **athleta** urheilija (kr *athletes*), **diabetes** 'sokeritauti', **idiota** vähämielinen (*idiotes*), **propheta** (*prophetes*) sekä **prostata** eturauhanen (*prostates*, ”portinvartija”) ovat maskuliineja. Jotkut näistä kreikkalaisista lainoista ovat lääkärin käytössä jopa säilyttäneet alkuperäisiä kreikkalaisia muotojaan:

diabetes	Maskuliininen suku näkyy nimeen liittyvän määrään muodossa: diabetes mellitus .
diabeten	Samoin taipuu ascites , -ae 'vesivatsa'. Myös idiotes ja prostates voidaan taivuttaa tämän mallin mukaan. Monikon muodot ovat latinan 1. dekl. mukaiset: <i>idiotae</i> ,
diabetae	<i>ascitarum</i> , <i>ex prostaticis</i> .
diabete	

Kreikkalaisen alkuperänsä mukaisia taivutusmuotoja ovat säilyttäneet myös muutamat **–e loppuiset feminiinit**:

diastole	Samoin taipuvat mm. systole , -es sydämen supistuslyönti, acne , -es näppylä,
diastolen	encephalocoele , -es aivotyrä, meningocele , -es aivo-selkäydintyrä, sekä lääketieteen
diastoles	ulkopuolelta musice , -es musiikki.
diastolae	Näidenkin monikkomuodot ovat latinan 1. dekl. mukaiset.
diastole	

Musice-sanan kreikkalainen genetiivi näkyy ansioituneelle muusikolle myönnettävässä arvonimessä *dir. mus.*, **director musices**.

Joistakin 1. deklinaation paikannimistä voidaan päätteellä **-ae** muodostaa erityinen paikallissija, **lokatiivi: Romae** Roomassa, **Mutinae** Mutinassa (nyk. Modena). Myös on ykkösdeklinaatiossa on säilynyt pari jäämää ikivanhasta – s loppuisesta genetiivistä. Vanhassa Romassa oli **mater familias** ansioituneen äidin kunnianimitys, kun *mater familiae* tarkoitti ketä tahansa naimisissa ollutta naista, jolla oli lapsia. Uudella ajalla on pahanmakuinen pillisieni, jonka syöminen voi vatsanpurujen lisäksi aiheuttaa lieviä aistiharhoja, saanut nimekseen **Boletus Satanas**, piruntatti.

Tehtäviä

Ilmaise latinaksi: hengitysteiden kautta (prepos. **per** + akk. läpi, kautta; via respiratoria, 'hengitystie)

hengitysteissä

sokeritautia vastaan (prepos. **contra** + akk. vastaan)

aknen, ”näppylätaudin”, hoito (*cura*, **-ae** f.1. hoito)

2. DEKLINAATIO

Yksikön nominatiivin lopun mukaan jaetaan tähän kuuluvat sanat kolmeen ryhmään. **–us** ja **–er** loppuiset ovat maskuliineja, **–um** loppuiset neutreja.

Maskuliinit -us

medicus	medici	Merkintätapa medicus, -i m.2.
medicum	medicos	Samoin dominus, -i herra, servus, -i orja, tubus, -i putki
medici	medicorum	Huom. -ius loppuiset: Iulius , gen Iuli-i ; gladius miekka, akk. gladi-
medico	medicis	um, gen. gladi-i
medico	medicis	

Yksikössä tavataan erityinen puhuttelumuoto, **vokatiivi**: **o medice**, oi lääkäri. Samoin **dominus**, vokatiivi **o domine**. **O**, viimeinen muisto ammoiden kadonneesta artikkelista, ei näissä ole välttämätön: **servus**, puhuttelumuoto **serve.**; **-ius** loppuisten vokatiivin päätte on **-i**: **o Iuli**, oi Julius. Monikon puhuttelumuoto on nominatiivi.

Maskuliinit -er

puer	pueri	Merkintätapa puer, -i m.2.
puerum	pueros	Jos -er loppuisen sanan vartalossa on vain vokaaliainesta, lisätään taivutuspäätteet suoraan -er – lopun perään.
pueri	puerorum	Näin taipuu myös vir , mies, gen. vir , jossa ei ole koskaan ollut -e :-tä.
puero	pueris	Morbi virorum , miestautit (morbis, -i m.2. tauti)
puero	pueris	Puhuttelumuotona tällä taivutusmallilla on nominatiivi.

cancer	canceri	Merkintätapa cancer, -ri tai -cri m.2. Sana merkitsee varsinaisesti
cancrum	cancros	<i>rapu</i> . Merkityksen <i>syöpä</i> se on saanut, koska ko. tauti saksiniekan
canceri	cancrorum	lailla pysyy kiinni siinä, mihin on takertunut.
cancro	canceris	Jos -er loppuisen sanan vartalossa on konsonanttiainesta, häviää
cancro	canceris	-e - taivutusmuodoista.
		Tällä tavoin taipuvat mm. dexter oikea ja sinister vasen, genetiivit dextri ja sinistri .

Näillä konsonanttiainesta sisältävillä on **-i** loppuinen vokatiivi: **o canceri** oi rapu; **magister** mestari, gen. **magistri**, vokatiivi **o magistri**.

Neutrit -um

collum	colla	Merkintätapa collum, -i n.2.
collum	colla	Neutrin nominatiivi ja akkusatiivi ovat aina keskenään samanlaiset
colli	collorum	ja monikossa ne päättyvät aina -a .
collo	collis	
collo	collis	

Maskuliiniin verrattuna neutrilta tavallaan ”puuttuu” nominatiivi. Aikojen aamuna indoeurooppalaisten kansojen maailmankuvaa hallitsivat maskuliini ja feminiini. Neutri oli jotain sellaista, mikä esiintyi vain omistuksen ja ja muiden toimenpiteiden kohteena. Vieläkin ovat monet materiaalinimitykset neutreja: **vinum** viini, **lignum** puu(aines), **cuprum** kupari, **ferrum** rauta. Muodoltaan genetiivin kaltainen paikallissija, **lokatiivi**, voidaan muodostaa 2. deklinaation yksiköllisistä paikannimistä: **Corinthus** Korintti, **Corinthe** Korintissa; samoin **Rodus** – **Rodi** Rhodoksella, **Beneventum** – **Beneventi**, B:ssa.

-us loppuisia maskuliineja

angulus, -i	kulma
annus, -i	vuosi
anus, -i	peräaukko
bronchus, -i	keuhkoputki
bulbus, -i	sipuli, nysty
digitus, -i	sormi
genius, -i	henki, luonne (huom. geni-us, genetiivi geni-i)
humerus, -i	olkapää
locus, -i	paikka
malleus, -i	vasara, kehräsluu
musculus, -i	lihas
nasus, -i	nenä
nervus, -i	hermo
nucleus, -i	ydin, tuma
numerus, -i	lukumäärä, joukko
oculus, -i	silmä
uterus, -i	kohtu
ventriculus, -i	mahalaukku

-er loppuisia maskuliineja

ager, agri	pelto, maa
culter, -tri	veitsi
liber, -bri	kirja
magister, -tri	opettaja, mestari
minister, -tri	palvelija

-um loppuisia neutreja

atrium, -i	eteinen (huom. genetiivi atri-i)
bracchium, -i	olkavarsi
cavum, -i	ontelo
caecum, -i	umpisuoli
cerebrum, -i	aivot
cranium, -i	kallo
dorsum, -i	selkä
frenulum, -i	side
ilium, -i	suoliluu
labium, -i	huuli

angulus madibulae leuan kulma**trochlea humeri** olkaluun tela**fractura malleoli** kehräsluun murtuma**lacuna musculorum** lihaskäytävä**haemorrhagia ex utero** verenvuoto kohdustaMerkintätapa **ager, -gri m.2.**merkintätapa **atrium, -i n.2.****arteria cerebri** isoaivovaltimo**arteria cerebelli** pikkuaivovaltimo**musculi dorsi** selän lihakset**frenulum linguae** kielen side**fractura cranii** kallonmurtuma**atrium sinistrum** vasen eteinen**vitium organicum** elimellinen vika

membrum, -i	jäsen	cava dextra	oikeanpuoleiset ontelot
officium, -i	virka		
puctum, -i	piste		Ilmaise latinaksi: nenän väliseinän suunnasta
rectum, -i	peräsuoli		poikkeama
saeptum, -i	väliseinä	deviatio saep _____	nas _____
vinum, -i	viini		
vitium, -i	virhe		
vitrum, -i	lasi		

Jotkut kreikan 2. dekl. neutrit ovat latinaan lainautuessaan säilyttäneet alkuperäisen yksikön nominatiivinsa **-on**: **colon**, paksusuoli, **encephalon**, aivot, **organon**, elin, **pharmacum**, lääke. Tätä lukuun ottamatta niiden muodot ovat latinan 2. dekl. mukaiset; **in organo**, elimessä, **Pharmaca Fennica**, ”Suomen lääkkeet”.

1. JA 2. DEKLINAATION ADJEKTIIVIT

Adjektiivi mukautuu määrittämänsä pääsanana sakuun, lukuun ja sijamuotoon. Näin on adjektiivilla muodot maskuliini-, feminiini- ja neutrisukuista pääsanana varten. **Musculus longus**, pitkä lihas; **cauda longa**, pitkä häntä; **dorsum longum**, pitkä selkä. Adjektiivin **teemamuodoiksi** merkitään eri sukujen muodot: **longus, -a, -um**.

Maskuliini- ja neutrimuodot noudattavat 2. dekl. taivutusta. **In musculo longo**, pitkässä lihaksessa, **musculi longi**, pitkät lihakset, **musculorum longorum**, pitkien lihasten. **Dorsa longa**, pitkät selät. Feminiini taipuu 1. dekl. mukaan: **ex cauda longa**, pitkästä hännästä, **caudae longae**, pitkät hännät.

2. deklinaatiossa on myös **-er** loppuisia adjektiiveja, jotka noudattavat edellä s. 9 esitettyjä taivutusmalleja. **Miser, misera, miserum** (merkintä **miser, -a, -um**) kurja, onneton: **puer miser**, onneton poika, monikko **pueri miseri**.

Vastaava feminiini on **puella misera**, onneton tyttö, ja neutri **membrum miserum**, ”onneton jäsen”, monikko **membra misera**.

Jos pääsana ja määre kuuluvat eri taivutustyyppisiin, taipuvat ne kumpikin omien sääntöjensä mukaan: **medicus miser**, kurja lääkäri, monikko **medici miseri**. Samoin **vir bonus**, hyvä mies (**bonus, -a, -um** hyvä), monikko **vir boni**.

Vartalossaan konsonanttiaineista sisältävät adjektiivit taipuvat kuten mallisana **cancer**: **oculus dexter**, oikea silmä, monikko **oculi dextri**; **scapula dextra**, oikea lapaluu, mon. **scapulae dextrae**; **brachium dextrum**, oikea olkavarsi, mon. **brachia dextra**. Samoin kuin **dexter, -tra, -trum** oikea, taipuu **sinister, -tra, -trum** vasen.

Määreen paikka

Vakiintuneen tavan mukaan **määreen paikka**, niin adjektiivin kuin genetiivinkin, on säännöllisesti pääsanansa jäljessä. Ensiksi esitetään siis pääasia, jota sitten tarkennetaan määreillä (millainen? minkä? kenen?) kunnes riittävä tarkkuus on saavutettu. **Fractura mala**, paha murtuma (**malus, -a, -um** paha, huono), **fractura tibiae**, sääriluun murtuma.

Fractura mala complicata tibiae sinistrae, vasemman sääriluun paha avomurtuma (fr. complicata, avomurtuma)

Tällainen sanajärjestys on kuitenkin vain vakiintunut tapa. Edellä olevan esimerkin asiasisältö ei muutu jos sen kirjoittaa **sinistrae tibiae mala complicata fractura**.

Kun sanajärjestys on vapaa, osoittaa sijamuoto sanan aseman ja tehtävän lauseessa. **Ruptura aortae mala**, paha aortan repeämä, on selvä ja tarkka ilmaisu: mikä? minkä? millainen?.

Uusiin kieliin verrattuna käytetään latinassa paljon adjektiivimääreitä: **historia Romana**, Rooman historia, adj. **Romanus, -a, -um** roomalainen; **cauda equina**, hevosen häntä, **equus, -i m.2.** hevonen, adj. **equinus, -a, -um** ”hevosellinen”; **acidum formicum**, muurahaisshappo, **formica, -ae f.1.** muurahainen, adj. **formicus, -a, -um.**

Adjektiiveja

bonus, -a, -um	hyvä	vivus, -a, -um	elävä
malus, -a, -um	huono	mortuus, -a, -u	kuollut
magnus, -a, -um	miso	siccus, -a, -um	kuiva
parvus, -a, -um	pieni	humidus, -a, -u	kostea
sanus, -a, -um	terve	maturus, -a, -um	kypsä
aeger, -gra, -grum	sairas	crudus, -a, -um	raaka
rectus, -a, -um	suora	firmus, -a, -um	vahva
obliquus, -a, -u	vino	infirmitas, -a, -um	heikko
dexter, -tra, -trum	oikea	notus, -a, -um	tunnettu
sinister, -tra, -trum	vasen	ignotus, -a, -um	tuntematon

Tehtäviä: suomenna ilmaisut **in vivo, in vitro, contra cancrum, infra angulum oculi, in collo uteri, cum musculis.**
taivuta yksikössä ja monikossa **vir validus, cauda equina, pharmakon bonum**

3. DEKLINAATIO

Kolmas deklinaatio on latinan suurin, ja siihen kuuluu enemmän sanoja kuin muihin deklinaatioihin yhteensä. Aluksi on huomattava kolme asiaa:

- 1) Kolmannessa deklinaatiossa ei ole sellaisia tunnusomaisia yksikön nominatiivin päätteitä kuin 1. dekl. **-a** tai 2. dekl. **-us/-er/-um**, vaan sanan perusmuoto voi päättyä mihin tahansa kirjaimen tai kirjainyhdistelmään.
- 2) Sanaa taivutettaessa siinä tapahtuu usein vartalonmuutos, eli nominatiivi- ja taivutusvartalot usein poikkeavat toisistaan.
- 3) Suvultaan sanat voivat olla maskuliineja, feminiinejä tai neutreja, eikä eri suvuille tunnusomaisia muotoja tai päätteitä ole, paitsi neutrin monikon nominatiivin ja akkusatiivin päätte **-a**. Käytännössä sanojen suvut opitaan sanakirjasta.

Sanoja, joiden tavuluku on genetiivissä suurempi kuin nominatiivissa, sanotaan *eritavuisiksi*. Sijamuotojen päätteet ovat näillä maskuliini- ja feminiinisuvuissa:

	Yksikkö	Monikko
Nominatiivi: mikä tahansa		-es
Akkusatiivi:	-em	-es
Genetiivi:	-is	-um
Datiivi:	-i	-ibus
Ablatiivi:	-e	-ibus

Taivutusmalli **homo, hominis** ihminen, mies, nominatiivivartalo **hom-**, taivutusvartalo **homin-**

homo	homines	merkintätapa homo, -inis m.3.
hominem	homines	Päätteet liitetään taivutusvartaloon
hominis	hominum	
homini	hominibus	
homine	hominibus	

Vartalonmuutosta ei aina tapahdu: **mulier, -is f.3.**, nainen

mulier	mulieres	Päätteet lisätään konsonanttiloppuiseen
mulierem	mulieres	yks. nominatiivimuotoon. Samoin taipuvat mm. consul, -is m.3.
mulieris	mulierum	konsuli, lien, -is m.3. perna ja ren, -is m.3. munuainen
mulieri	mulieribus	
muliere	mulieribus	

Vartalonmuutos on joskus vähäinen: **infectio, -nis f.3.** tulehdus

infectio	infectiones	Nom. vartalo infecti- , taiv. vartalo infection-
infectionem	infectiones	Näin taipuvat mm. legio, -nis f.3. legioona, regio, -nis f.3.
infectionis	infectionum	seutu, alue sekä pulmo, -nis m.3. keuhko
infectioni	infectionibus	
infectione	infectionibus	

Maskuliineja

atlas, atlantis 'kannattajanikama'	sanguis, sanguinis veri
thorax, thoracis rintakehä	carbo, carbonis hiili
lien, lienis perna	homo, hominis ihminen
ren, renis munuainen	pulmo, pulmonis keuhko
aether, aetheris ilma	auctor, auctoris tekijä
vomer, vomeris vannasluu	amor, amoris rakkaus
ureter, ureteris virtsanjohdin	calor, caloris lämpö
herpes, herpetis rokahtuma	color, coloris väri
paries, parietis seinä	dolor, doloris kipu

pes, pedis jalka	flexor, flexoris koukistajalihas
apex, apicis kärki	labor, laboris työ
pollex, pollicis peukalo	liquor, liquoris neste
cortex, corticis kuori	mos, moris tapa
pulvis, pulveris jauhe	hallux, hallucis isovarvas
lapis, lapidis kivi	coccyx, coccygis häntäluu

Feminiinejä

ischias, ischiadis lonkkahermosärky	regio, regionis seutu, alue
iris, iridis kehäkalvo	extremitas, extremitatis raaja
appendix, appendicis lisäke	graviditas, graviditatis raskaus
curatrix, curatricis hoitajatar	lex, legis laki
cervix, cervicis kohdunkaula	vox, vocis ääni
cicatrix, cicatricis arpi	lues, luis kuppa
radix, radicis juuri	meninx, meningis aivolalvo
longitudo, longitudinis pituus	phalanx, phalangis sormijäsen
commotio, commotionis tärahdyks	cartilago, cartilaginis rusto

Aito latinalaiset sanat, jotka päättyvät -x ovat alun perin k-vartalaisia ja -s loppuisia: ***vok-s**, ääni, gen. ***vok-is**. Roomalaisten opittua kirjoitustaidon he kuitenkin kirjoittivat nämä *-ks-lopun säännöllisesti x-kirjaimella; *k-aines näkyy taivutusmuodoissa **vocis, legis, cicatricis**.

Feminiinejä ovat myös kreikkalaisperäiset tulehdusta merkitsevät sanat, jotka muodostetaan lisäämällä tulehtuneen osan tai elimen nimen taivutusvartaloon **-itis**. Esim. **bronchus, -i m.2.** keuhkoputki, **bronchitis** keuhkoputkentulehdus.

Taivutusmalli on **-itis, -itidis**:

bronchitis

bronchitim

bronchitidis

bronchitidi

bronchitide

huom. akkusatiivi **-im**

Monikkomuotoja ei käytännössä tavata

appendicitis umpisuolentulehdus
 arthritis niveltulehdus
 colpitis emätintulehdus
 cystitis rakkotulehdus
 dermatitis ihotulehdus
 esophagitis ruokatorventulehdus
 nephritis munuaistulehdus
 gingivitis ientulehdus
 neuritis hermotulehdus

Tehtävä: etsi näiden yhdyssanojen kantasanat
 esim. appendix, -cis f. 3. umpisuoli

Suomenna ilmaiset **neuritis nervi mediani**

encephalitis post vaccinationem

gingivitis mala

pneumonia acuta cum pleuritide

Kolmannen deklinaation sanaa määrittävä **adjektiivi on pääsanansa suvun mukaisessa muodossa:**

homo bonus hyvä mies, **mulier bona** hyvä nainen; samoin **pulmo sinister** vasen keuhko, **extremitas dextra** oikea raaja.

Ilmaise latinaksi: jatkuva (**chronicus, -a, -um**) keuhkoputkentulehdus, valkeassa (**albus, -a, -um**) jauheessa, läpi (prepos. **per** + akk.) kimmoisan (**elasticus, -a, -um**) ruston.

Neutreja

Neutrin nominatiivi ja akkusatiivi ovat aina keskenään samanlaiset ja monikossa ne päättyvät **-a**. Taivutusmallit **nomen, -inis n.3.** nimi, **caput, -itis n.3.** pää

nomen	nomina	caput	capita
nomen	nomina	caput	capita
nominis	nominum	capitis	capitum
nomini	nominibus	capiti	capitibus
nomine	nominibus	capite	capitibus

-us, -ris ryhmä

Merkittävä ja helposti tunnistettava joukko kolmannen deklinaation neutreja ovat **-us** loppuiset sanat, joiden genetiivi päättyy **-ris**. Taivutusmalli **corpus, -oris** ruumis:

corpus	corpora	Paitsi ruumista, merkitsee corpus myös muuta kiinteää kappaletta,
corpus	corpora	corpus alienum , vieras esine; koottua teosta tai oppia, Corpus
corporis	corporum	Hippocraticum ; joukkoa tai yksikköä, joka on koolla in corpore
corpori	corporibus	kun ketään ei puutu.
corpore	corporibus	

Näin taipuvat mm. **frigus, -oris** pakkaneen, **pectus, -oris** rinta, **tempus, -oris** aika, lääket. ohimo, **crus, -ris** sääri, **ius, -ris** laki ja **pus, -ris** mätä, märkä; **latus, -eris** kylki, **ulcus, -eris** haava, **vulnus, -eris** haava; myös -r loppuiset **femur, -oris** reisi ja **iecur, -oris** maksa luetaan tähän ryhmään.

Neutreja ovat myös

hepar, hepatitis maksa	foramen, foraminis aukko
pancreas, pancreatis haima	omen, ominis enne
inguen, inguinis nivus	semen, seminis siemen
cadaver, cadaveris ruumis, vainaja	guttur, gutturis kurkku
tuber, tuberis kyhmy	occiput, occipitis takaraivo
abdomen, abdominis vatsa	lac, lactis maito

Haavaa merkitsevien sanojen **ulcus, -eris** ja **vulnus, -eris** ero on, että **ulcus** syntyy muusta syystä kuin väkivallan takia; **ulcus cruris**, säärahaava, **ulcus ventriculi** mahahaava (ventriculus m.2. mahalaukku). **Vulnus** taas on säännöllisesti terä- tai muulla aseella aiheutettu: **vulnera in capite**, haavoja päässä. Maksasta merkitsee **iecur** eläimen maksaa, **oleum iecoris aselli**, kalanmaksaöljy (asellus m.2. turska), kun ihmismaksan, **hepar**, vaivoihin kuuluvat mm. **hepatitis** maksatulehdus ja **cirrhosis hepatis**, maksan kovettuma. Kolmannen deklinaation **-us** loppuisista ovat neutreja vain ne, joiden genetiivi päättyy **-ris**. Esimerkiksi **salus, -tis** terveys, hyvinvointi sekä **virtus, -tis** hyve, kansalaiskunto, ovat feminiinejä. Lisäksi mm. **lepus, -oris** jänis on maskuliini ja antiikin rakkaudenjumalatar **Venus, -eris** on luonnollista sukuaan noudattaen feminiini.

Kreikkalaisperäiset -ma loppuiset neutrit taipuvat kreikan kolmatta deklinaatiota mukaillen. Näitä ovat mm.

carcinoma, carcinomatis syöpä	merkintätapa carcinoma, -tis n.3.
coma, comatis tajuttomuus	
diaphragma, diaphragmatis pallea	
glaucoma, glaucomatis viherkaihi, silmänpainetauti	
gramma, grammatis gramma, painoyksikkö	
symptoma, symptomatis oire	
syndroma, syndromatis oireyhtymä	
systema, systematis järjestelmä	
trauma, traumat vamma, vaurio	

Huom. alkuperältään latinalaiset kuten **coma**, -ae tukka, **mamma**, -ae rinta, **palma**, -ae kämmen, **rima**, -ae rako kuuluvat 1. deklinaatioon ja ovat suvultaan feminiinejä.

Niin kauan kuin lääkärin ammatti on ollut olemassa, on sen harjoittajia arvosteltu vaikeaselkoisen kielen ja outojen sanojen käytöstä.

Niin sanottu **vokaalinen taivutus** on kolmannen deklinaation vähemmistöryhmä, jonka taivutuspäätteet muutamien kohdin eroavat enemmistön päätteistä. Tähän vähemmistöön kuuluvat

-tasatavuiset (joiden tavumäärä on sama yksikön nominatiivissa ja genetiivissä) **-is** loppuiset. Näiden yksikön akkusatiivi voi päättyä paitsi **-em** myös **-im**, ablatiivin päätteeseen **-e** rinnalla tavataan myös **-i**, ja monikon genetiivi päättyy aina **-ium**.

- **neutrit**, jotka päättyvät **-e, -al** tai **-ar**

Taivutusmallit **febris, -is f. 3.** kuume ja **rete, -is n.3.** verkko

febris	febres	rete	retia	huom – ia!
febrim t. -em	febres	rete	retia	
febris	febrium	retis	retium	
febri	febribus	reti	retibus	
febri t. -e	febribus	reti	retibus	neutrin yksikön ablatiivi on aina – i

Tähän ryhmään kuuluvia **-is** loppuisia feminiinejä ovat mm. **avis** lintu, **navis** laiva, **piscis** kala, **sitis** jano, **tussis** yskä. Myös **urbs**, kaupunki, genetiivi **urbis** luetaan tähän ryhmään. Samoin päättein kuin **rete** taipuvat neutreista mm. **mare**, **maris** meri, **calcar**, **calcaris** kannus, luupiikki, **animal**, **animalis** eläin.

Kreikkalaisperäiset -is loppuiset feminiinit ovat yksikkömuodoissaan säilyttäneet alkuperäiset kreikkalaiset akkusatiivinsa **-in** ja genetiivin **-eos**, taivutusmalli **basis, -eos f.3.** pohja

basis	bases
basin	bases
baseos	basium
basi	basibus
basi	basibus

Näin taipuvat mm:

dosis, -eos	annos	paralysis, -eos	halvaus
emesis, -eos	oksennus	pepsis, -eos	ruoansulatus
haemolysis, -eos	punasolujen hajoaminen	psoriasis, -eos	hilsetystauti
haemostasis, -eos	verenvuodon pysähtyminen	rhexis, -eos	repeämä
hypophysis, -eos	aivolisäke	sclerosis, -eos	kovettuma
metastasis, -eos	etäisesäke	sepsis, -eos	verenmyrkytys
neurosis, -eos	neuroosi	trombosis, -eos	verisuonitukos

Suomenna ilmaiset: **fractura baseos cranii, carcinoma hypophyseos cum metastasibus, haemorrhagia per rhexin**

Ilmaise latinaksi: ruoansulatuksessa, lääke hilsetystautia vastaan (prepos. **contra** + akk.), neuroosin hoito.

Sekamuotoiseksi sanotaan taivutusmallia, jota noudattavat eritavuiset substantiivit, joiden taivutusvartalo päättyy kahteen tai useampaan konsonantiin, taivutusmallit **mors, -tis f.3.** kuolema, **cor, -dis n.3.** sydän:

mors	mortes	cor	corda
mortem	mortes	cor	corda
mortis	mortium	cordis	cordium
morti	mortibus	cordi	cordibus
morte	mortibus	corde	cordibus

Näin taipuvat myös **-es** loppuiset tasatavuiset substantiivit kuten **sedes, -is f.3.** istuin, sijainti, **clades, -is f.3.** tappio, **lues, -is f.3.** kuppa, sekä alkuperältään latinalaiset tasatavuiset **-is** loppuiset kuten **auris, -is f.3.** korva, **ensis, -is m.3.** miekka, **pestis, -is f.3.** rutto ja **testis, -is m.3.** kives.

Maskuliineja ja feminiinejä

dens, -tis m	hammas	finis, -is m	raja
frons, tis f	otsa	mensis, -is m	kuukausi
infans, -tis m/f	pikkulapsi	pelvis, -is m	lantio
mens, -tis f	mieli	ars, -tis f	taito, taide
mons, -tis m	vuori	mors, -tis f	kuolema
pons, -tis m	silta	pars, -tis f	osa
cutis, -is f.	iho	calx, -cis f	kantapää
axis, -is m	akseli	nox, noctis f	yö

Neutreja

os, ossis	luu	os fractum femoris murtunut reisiluu
os, oris	suu	lääke voidaan antaa per os , suun kautta
fel, -lis	sappi	fel tauri depuratum siccum oli keskiajalla maineikas lääke
mel, -lis	hunaja	

intra cutem ihon alla, **ars veterinaria** eläinlääkintätaito, **rigor mortis** kuolonkankeus, **dens sapientiae** viisaudenhammas, **erosio dentium** hampaiden syöpyminen, **paralysis infantium** lapsihalvaus

Hammasta, sydäntä, luuta ja kivistä tarkoittavat yhdyssanat muodostetaan näitä merkitsevistä kreikan sanoista odon, kardia, osteon ja orkhos. **Odontologia, kardiologia**; luuston kalkkikato on **osteoporosis, -eos f.3.** ja kivistulehdus on **orkhitis, -idis f.3.** Sivumennen merkitsee latinan **testis** muualla kuin anatomiasa todistajaa.

KOLMANNEN DEKLINAATION ADJEKTIIVIT

Kolmanteen deklinatioon kuuluu substantiivien lisäksi suuri määrä adjektiiveja. Ne noudattavat edellä esiteltyä vokaalista taivutusta, eli niiden yksikön ablatiivi päättyy **-i** ja monikon genetiivi **-ium**. Muuten ne aitoina adjektiiveina mukautuvat pääsanansa sukuun, lukuun ja sijamuotoon, ja lauseessa asettuvat mieluiten pääsanansa jälkeen: **vir prudens**, järkevä mies, monikko **virī prudentes**, mon. gen. **virorum prudentium**.

Pääsana ja määre voivat kuulua eri deklinaatioihin.

Kolmannen deklinaation adjektiivit jaetaan kolmeen ryhmään:

a) yksimuotoiset, joilla on yksi ja sama muoto kaikille suvuille. Tällaisia ovat **-ns, -ps** ja **-x** loppuiset:

teemamuodot esim. **sapiens, -tis: homo sapiens** viisas ihminen, monikko **homines sapientes**. Samoin **vir sapiens** viisas mies, **femina sapiens** viisas nainen, **animal sapiens** viisas eläin. Neutrin monikon nominatiivi ja akkusatiivi

päätyvät **-ia**; **animalia sapientia**, viisaat eläimet. Samoin käyttäytyvät **-ps** loppuiset: **musculus biceps brachii**, kaksipäinen olkavarren lihas, mon. **musculi bicipites brachii**, teemamuodot **biceps**, **-itis** kaksipäinen, sekä **-x** loppuiset: **olla unam litram capax**, litran vetoinen purkki, monikko **ollae unam litram capaces**, teemamuodot **capax**, **-cis**, vetoinen, sisältävä.

recurrens, recurrentis	uusiutuva	duplex, duplicis	kaksinkertainen
opponens, opponentis	vastakkainen	triplex, tripilicis	kolminkertainen
biceps, bicipitis	kaksipäinen	multiplex, multiplicis	moninkertainen
triceps, tricipitis	kolmipäinen	tremens, trementis	vapiseva
quadriceps, quadricipitis	nelipäinen	frequens, frequentis	usein esiintyvä
simplex, simplicis	yksinkertainen	latens, latentis	piilevä

Yksimuotoisia ovat myös mm. **par**, **paris** vertainen, **vetus**, **veteris** vanha, **cuboides**, **cuboidis** kuutiomainen.

b) kaksimuotoiset, joilla maskuliini- ja feminiinisuvuilla on sama muoto, ja neutri erikseen. Tämä on 3. dekl. adjektiivien tavallisin malli: **vir normalis** tavallinen mies, **femina normalis**, tavallinen nainen, **animal normale**, tavallinen eläin. Teemamuodot merkitään **normalis**, **-e**.

gravis, -e	raskas	communis, -e	yhteinen
lenis, -e	mieto	levis, -e	kevyt
frontalis, -e	otsanpuoleinen	dulcis, -e	makea
medialis, -e	keski-	temporalis, -e	ohimo-, ajallinen
vulgaris, -e	yleinen	medullaris, -e	ydin-
turpis, -e	häpeällinen	naturalis, -e	luonnollinen
stabilis, -e	pysyvä	fortis, -e	vahva
talis, -e	sellainen	sterilis, -e	hedelmätön
grandis, -e	suuri	fertilis, -e	hedelmällinen, tuottoisa

c) kolmimuotoiset, joilla on joka suvulle oma muotonsa. Tämä on 3. dekl. adjektiivien pienin ryhmä, johon kuuluvat mm. **acer**, **acris**, **acre** terävä, **celer**, **celeris**, **celere** nopea ja **celeber**, **celebris**, **celebre** kuuluisa.

medicus celebris kuuluisa lääkäri, mon. **medici celebres**; **ars celebris** kuuluisa taito, mon. **artes celebres**; **nomen celebre** kuuluisa nimi, mon. **nomina celebra**.

Suomenna esimerkit:

morbus gravis	carcinoma medullare
insufficiencia cordis levis	chorda dorsalis
appendix vermiformis	os frontale
musculus piriformis	ligamenta vocalia
os pisiforme	per vias naturales

Lisää adjektiivieihin oikeat päätteet:

väärä diagnoosi	diagnosis fals__	uusi lääke	remedium nov__
vasen peukalo	pollex sinist__	tehokkaat lääkkeet	pharmaca nov__
vieras esine	corpus alien__	yksinkertaiset jauheet	pulveres simpl__

Muoto-opillisesti luetaan kaksimuotoisiin adjektiivieihin sana **omnis, -e**. Yksikössä se merkitsee 'jokainen': **omnis homo**, jokainen ihminen, **omne trauma**, jokainen vamma; monikossa merkitys on 'kaikki': **omnes homines, omnia traumata**. Joukkoliikennevälineen vanhakantainen nimitys *omnibussi* tulee latinan datiivimuodosta **omnibus**.

4. DEKLINAATIO

Neljäs deklinaatio on edellisiin verrattuna pieni. Siihen kuuluu **-us** loppuisia maskuliineja ja feminiinejä sekä **-u** loppuisia neutreja. Kielihistoriallisesti se on merkittävä, koska se on säilyttänyt ikivanhoja, musikaalisen aksentin aikaisia muotoja. Käytännössä tämä näkyy siinä, että **-us** loppuisten yksikön ja monikon nominatiivit sekä yksikön genetiivi ovat kirjoitettuna saman näköiset. Genetiivin sekä monikon **-us** on lausuttaessa pitkä ja painokas.

Taivutusmallit **ductus, -us m.4.** johto, tiehyt, käytävä; **genu, -us n.4.** polvi

ductus	ductus	genu	genua	neutrin monikko päättyy aina -a
ductum	ductus	genu	genua	
ductus	ductuum	genus	genuum	
ductui	ductibus	genui	genibus	
ductu	ductibus	genu	genibus	

Maskuliineja:

abortus, -us	keskenmeno	itus, -us	meno
abscessus, -us	märkäpesäke	coitus, -us	yhdyntä
abusus, -us	väärinkäyttö	meatus, us	käytävä
arcus, -us	kaari	morsus, -us	purema
artus, -us	jäsen	odoratus, -us	haju
auditus, -us	kuulo	partus, -us	synnytys
casus, -us	tapaus	processus, -us	lisäke
defectus, -us	vajavuus	pulsus, -us	syke
exitus, -us	lähtö	sexus, -us	sukupuoli
fetus, -us	sikiö	situs, -us	sijainti
gradus, -us	porras, oppiarvo	spiritus, -us	henki
habitus, -us	olemus, ryhti	status, -us	tila, tilanne
infarctus, -us	tukos	usus, -us	käyttö, käytäntö
impetus, -us	hyökkäys	visus, -us	näkö

Feminiinejä:

acus, -us	neula	porticus, -us	pylväskäytävä
domus, -us	talo, koti	tribus, -us	piirikunta
manus, -us	käsi	Idus, -us	idus-päivä, kuukauden 13. tai 15. päivä

Joskus tavataan, esim. sanoista **arcus** kaari ja **artus** jäsen, monikon datiivissa ja ablatiivissa muoto **-ubus: arcubus** kaarista, **in artubus** jäsenissä. Näissä siksi, että muodot varmasti erottuisivat 3. deklinaation sanojen **arx, -cis f.3.** linna ja **ars, -tis f.3.** taito vastaavista. Muutenkin voidaan tyyliseikkana käyttää näitä **-ubus** loppuja: **ex lacubus** järvistä, **lacus, -us m.4.** järvi, **in acubus** neuloissa.

Sanalla **domus** talo, ovat monikossa akkusatiivi ja genetiivi säännöllisesti 2.dekl.mukaiset: **domos, domorum.** Sillä on myös erityinen paikallismuoto **domi**, kotona.

Neutreja ovat:

genu, -us	polvi
gelu, -us	jää
cornu, -us	sarvi
veru, -us	varras

Suomenna esimerkit:

dolores ad partum	infarctus cordis
propter partum praematurum imminentem	status post infarctum cordis
vulnus manus dextrae	cartilago meatus acustici
in digitis omnibus manuum	morbi systematis nervosi et organorum sensuum
in manu medici	organon status et auditus
in casu	ad usum proprium
casus male definitus	ad usum internum
ductus arteriosus	ad usum externum
ductus venosus	spiritus e vino
pro gradu	in spiritu forti

VIIDES DEKLINAATIO

Viides deklinaatio on deklinaatioista pienin. Siihen kuuluvat sanat ovat **-es** loppuisia ja suvultaan feminiinejä. Vain sana **dies** päivä on aina maskuliini. **Taivutusmallit facies, -ei f.5.** kasvot, pinta ja **res, -ei f.5.** asia:

facies	facies	res	res
faciem	facies	rem	res
faciei	facierum	rei	rerum
faciei	faciebus	rei	rebus
facie	faciebus	re	rebus

a. m. ante meridiem aamupäivällä, **p. m. post meridiem** iltapäivällä, **in serie** sarjassa, **bona fide** hyvässä uskossa.

Viidennen deklinaation sanoja ovat mm:

acies, -ei	terä, rintama	spes, -ei	toivo
dies, -ei	päivä	fides, -ei	usko
rabies, -ei	raivotauti	caries, -ei	hammasmäätä
sanies, -ei	myrkky, kuola	scabies, -ei	syyhy
series, -ei	sarja	planities, -ei	tasanko
caesaries, -ei	tukka	canities, -ei	harmaantuminen, vanhuus
effigies, -ei	kuva, hahmo	pernicies, -ei	perikato, tuho

caries dentis	rabies animalium
dosis pro die	mors ex rabie

PLURALE TANTUM

Joillakin latinan sanoilla on vain monikkomuotoja eli ne ovat **plurale tantum**, vain monikollisia. Tällaisia ovat mm. **scalae, -arum** tikapuut, portaikko, **thermae, -arum** kylpylä, **tenebrae, -arum** pimeys, **arma, -orum** aseet, varustus, **castra, -orum** leiri, **liberi, -orum** lapset, **fauces, -ium** nielu, **cervices, -um** niska. Myös monet paikannimet ovat monikollisia: **Athenae** Ateena, **Syracusae** Syrakusa, **Bruxellae** Bryssel, **Sinae** Kiina.

Suomenna:

in thermis, in tenebris noctis, arma medici ars et pharmaca, liberi sunt liberi

Joillakin sanoilla on yksikössä ja monikossa eri merkitys. Tällaisia ovat mm. **copia, -ae f.1.** määrä, runsaus, monikossa **copiae, -arum** sotajoukko, armeija. **Finis, -is m.3.** on yksikössä raja, päätepiste, monikossa **fines, -ium** alue, joten **fines Finladiae** on asiayhteydestä riippuen joko Suomen rajat tai Suomen alue. 3. dekl. fem. **faex, -cis** on yksikössä pohjasakka, kun se monikollisena **faeces, -um** tarkoittaa alatyylisesti paskaa, josta edelleen on johdettu adjektiivi **faecalis**, 'fekaalinen' eli ulosteperäinen.

ADJEKTIIVEISTA

Yleistä adjektiiveista

Adjektiiveja on kahta lajia: 1. ja 2. deklinaation mukaan taipuvat **-us, -a, -um** loppuiset sekä 3. deklinaation adjektiivit, jotka noudattavat s. 17 ja 18 esiteltyä ns. vokaalista taivutusta. Kaikki adjektiivit mukautuvat määrittämänsä pääsanan sukuun, lukuun ja sijamuotoon: **morbus malignus**, pahanlaatuinen sairaus, monikko **morbi maligni**. Jos pääsana ja määre kuuluvat eri deklinaatioihin, ne taipuvat kumpikin oman deklinaationsa sääntöjen mukaan: **tumor malignus**, pahanlaatuinen kasvain, monikko **tumores maligni**; **metastases ex tumore maligno**, etäispesäkkeitä pahanlaatuisesta kasvaimesta. Määreen paikka on säännöllisesti pääsanansa jäljessä: **intestinum crassum**, paksusuoli, tai **parus maior**, talitiainen. Niely pienesine poistuu **per vias naturales**, luonnollisia teitä pitkin. Kuten s. 11 mainittiin, on tällainen sanajärjestys vain vakiintunut käytäntö, eikä mikään pakko. Lääketieteen ja biologian alojen ilmaisuihin ei yleensä ole syytä poiketa tästä käytännöstä.

Esimerkkejä **-us, -a, -um** loppuisista adjektiiveista:

acutus, -a, -um	äkillinen	albus, -a, -um	valkoinen
allergicus, -a, -um	yliherkkä	altus, -a, -um	korkea / syvä
amarus, -a, -um	karvas	aquosus, -a, -um	vesipitoinen
benignus, -a, -um	hyvänlaatuinen	cautus, -a, -um	varovainen
compensatus, -a, -um	korvattu	congenitus, -a, -um	synnynnäinen
chronicus, -a, -um	jatkuva	complicatus, -a, -um	monimutkainen, sekava
diffusus, -a, -um	hajanainen	dilutus, -a, -um	laimennettu
durus, -a, -um	kova	exactus, -a, -um	tarkka
extensus, -a, -um	laaja	flavus, -a, -um	keltainen
ignotus, -a, -um	tuntematon	incertus, -a, -um	epävarma
malignus, -a, -um	pahanlaatuinen	medicatus, -a, -um	lääkitty
mellitus, -a, -um	makea	nativus, -a, -um	synnynnäinen
necroticus, -a, -um	kuolioinen	operatus, -a, -um	leikattu
perforatus, -a, -um	puhjennut	praematurus, -a, -um	ennenaikainen
proprius, -a, -um	oma	purus, -a, -um	puhdas
rectus, -a, -um	suora	sanatus, -a, -um	parantunut
suspectus, -a, -um	epäilty	toxicus, -a, -um	myrkyllinen
traumaticus, -a, -um	väkivaltainen	ulcerosus, -a, -um	haavainen
verus, -a, -um	tosi, oikea	vivus, -a, -um	elävä

Suomenna (tarvittaessa sanakirjan avulla) seuraavat esimerkkitaipaukset

anulus fibrosus	area nuda	Harjoitus: muuta nämä a) monikkoon, b) yksikön
ductus cysticus	arteria coronaria	genetiiviin.
labyrinthus osseus	fissura obliqua	
lobus caudatus hepatis	fossa iliaca	
meatus acusticus externus	linea alba	

Esimerkkejä kolmannen deklinaation adjektiiveista:

Yksimuotoisia

recurrens, -tis	uusiutuva	multiplex, -plicis	moninkertainen
opponens, -tis	vastakkainen	tremens, -tis	vapiseva
biceps, -ipis	kaksipäinen	frequens, -tis	usein esiintyvä
triceps, -ipis	kolmipäinen	par, -is	vertainen

Huom. **vetus**, gen. **veteris** vanha, sekä **cuboides**, gen. **cuboidis**, kuutiomainen, taipuvat s. 13 esiteltyjen substantiivien tavoin.

Kaksimuotoisia

omnis, -e	kaikki	communis, -e	yhteinen
gravis, -e	raskas, vaikea	levis, -e	kevyt
lenis, -e	mieto	dulcis, -e	makea
frontalis, -e	otsanpuoleinen	temporalis, -e	ohimo-, aika-
medialis, -e	keski-	medullaris, -e	ydin-
vulgaris, -e	yleinen	naturalis, -e	luonnollinen
turpis, -e	häpeällinen	fortis, -e	vahva
stabilis, -e	pysyvä	viridis, -e	kukoistava
talıs, -e	sellainen	qualis, -e	millainen
sterilis, -e	hedelmätön	fertilis, -e	hedelmällinen

Kolmimuotoisia

acer, -cris, -cre	terävä	celeber, -bris, -bre	kuuluisa
celer, -ris, -re	nopea	saluber, -bris, -bre	terveellinen

Suomenna (tarvittaessa sanakirjan avulla) seuraavat esimerkkitaupukset:

morbus gravis	carcinoma medullare	Harjoitus: muuta nämä a) monikkoon, b) yksikön
insufficiencia cordis levis	lues congenita	genetiiviin
radix ventralis nervi spinalis	os cuneiforme laterale	
rhinitis allergica	chorda dorsalis	
appendix vermiformis	os frontale	
os pisiforme	ligamenta vocalia	

Lisää adjektiiviin oikea päätte:

väärä analyysi	analysis fals _____
vasen peukalo	pollex sinist _____
vieras esine	corpus alien _____
uusi lääke	remedium nov _____
tehokkaat lääkkeet	remedia effica _____
yksinkertaiset jauheet	pulveres simpl _____

Adjektiivin vertailuasteet

Vertailuasteista ilmaisee **positiivi** eli perusmuoto ominaisuutta, **komparatiivi** sen suurempaa ja **superlatiivi** kaikkein suurinta määrää.

Komparatiivi muodostetaan lisäämällä adjektiivin vartaloon maskuliini- ja feminiinitapauksissa päätte **-ior**, neutritapauksessa **-ius**. Nämä komparatiivimuodot taipuvat 3. deklinaation mukaisesti.

murus longus pitkä muuri **murus logior** mon. **muri longiores**
via longa pitkä tie **via longior** mon. **viae longiores**
baculum longum pitkä keppi **baculum longius** mon. **bacula longiora**

Huom: myös neutrin taivutusvartalo on **-ior-**; **baculi longioris** pitemmän kepin, **cum baculo longiore** pitemmän kepin kanssa.

Monikon genetiivi päättyy **-um**: **murorum/viarum/baculorum longiorum**.

Samoin käy muodostus 3. dekl. adjektiiveilla:

felix onnellinen **felicior, -ius** onnellisempi, vartalo **felic-**
gravis vakava **gravior, -ius** vakavampi, vartalo **grav-**
tempus felix onnellinen aika **tempus felicius** onnellisempi aika (**tempus, -oris n.3.**)
morbus gravis vakava tauti **morbi graviores** vakavammat taudit

Superlatiivi muodostetaan lisäämällä adjektiivin vartaloon päätte **-issimus, -issima, -issimum**. Muoto-opillisesti ovat superlatiivit 1. ja 2. dekl. mukaan taipuvia **-us, -a, -um** loppuisia adjektiiveja.

longus, -a, -um longior, -ius **longissimus, -a, -um** pisin
felix **felicior, -ius** **felicissimus, -a, -um** onnellisin
gravis, -e **gravior, -ius** **gravissimus, -a, -um** vakavin
-murus longissimus pisin muuri, **homo felicissimus** onnellisin ihminen, mon. **homines felicissimi**; **signum gravissimum** vakavin merkki, mon. **signa gravissima**.

Adjektiiveilla, joiden taivutusvartalo päättyy **-l** tai **-r**, tämä äänne kahdentuu superlatiivissa:

humilis, -e matala **humilior, -ius** **humillimus, -a, -um** matalin
similis, -e kaltainen **similior, -ius** **simillimus, -a, -um** kaltais
miser, -a, -um kurja **miserior, ius** **miserrimus, -a, -um** kurjin
macer, -era, -crum laiha **macrior, -ius** **macerrimus, -a, -um** laihin

Epäsäännöllinen vertailu on mm. seuraavilla adjektiiveilla:

bonus, -a, -um hyvä melior, melius optimus, -a, -um
malus, -a, -um paha peior, peius pessimus, -a, -um
magnus, -a, -um suuri maior, maius maximus, -a, -um

parvus, -a, -um pieni	minor, minus	minimus, -a, -um
multi, -ae, -a monet	plures, plura	plurimi, -ae, -a
internus, -a, -um sisäinen	interior, -ius	intimus, -a, -um
externus, -a, -um	exterior, -ius	extremus, -a, -um

vaillinaisia vertailumuotoja

iuvenis, -is nuori	iunior	
senex, gen. senis vanha	senior	
	prior, prius edellinen	primus, -a, -um
	superior, -ius ylempi	summus, -a, -um
	inferior, -ius alempi	infimus, -a, -um t. imus, -a, -um
	citerior, -ius tämänpuoleinen	(citimus, -a, -um lähin)
	ulterior, -ius tuonpuoleinen	ultimus, -a, -um viimeinen
	propior, -ius lähempi	proximus, -a, -um
	anterior, -ius edempi, etummainen	
	posterior, -ius taaempi, takimmainen	

extremitas superior yläraaja, **extremitates inferiores** alaraajat, **musculus tibialis anterior** etummainen pohjelihas.

Vertailu ilmaistaan joko konjunktiolla **quam** tai ablatiivilla (abl. comparationis):

Non cura gravior quam morbus älköön hoito olko sairautta ankarampi

Non cura morbo gravior

Superlatiivin yhteydessä käytetään usein genetiiviä:

Sanitas optima rerum terveys on paras (kaikista asioista) **sanitas, -tis f.3.**

Socrates erat sapientissimus omnium S. oli viisain kaikista t. kaikkein viisain.

Vertailuasteiden absoluuttinen käyttö

Latinassa käytetään vertailuasteita huomattavan yleisesti ilman vertailun tarkoitusta. Tällöin **komparatiivi** ilmaisee ominaisuuden huomattavaa määrää:

via longior joltisenkin pitkä tie

morbus gravior huomattavan ankara sairaus

symptomata peiora varsin ikävät oireet

cura cephalalgiae non semper est simplicior päänsäryn hoito ei aina ole ihan yksinkertaista.

Superlatiivilla ilmaistaan ominaisuuden erittäin suurta määrää:

homo felicissimus todella onnellinen ihminen

prognosis pessima erittäin huono ennuste

musculus latissimus dorsi ”selän levein lihas”

Suomenna

prognosis optima	vena cava inferior
musculus longissimus colli	musculus latissimus dorsi
locus minoris resistentiae	curvatura ventriculi maior
phlebitis extremitatum inferiorum	omnis saturatio mala, de pane autem pessima

ADVEBIT

Adjektiivista muodostetaan adverbi liittämällä -us, -a, -um loppuisten taivutusvartaloon päätte **-e**:

longus, -a, -um pitkä	longe pitkälle, kauas, kaukana
certus, -a, -um varma	certe varmasti
piger, -gra, -grum laiska	pigre laiskasti

Kolmannen deklinaation adjektiiveista muodostetuilla adverbeilla päätte on **-iter**:

felix onnellinen	feliciter onnellisesti
normalis, -e tavallinen	normaliter tavallisesti
acer, acris, acre terävä	acriter terävästi
celer, -ris, -re nopea	celeriter nopeasti

Kolmannen deklinaation **-ns** (taivutusvartalo päättyy **-nt**) loppuisiin lisätään **-nter**:

sapiens viisas	sapienter viisaasti
frequens usein esiintyvä	frequenter useasti
fraudulens petollinen	fraudenter petollisesti.

Komparatiivisena adverbina käytetään vastaavan adjektiivin neutrisuvun akkusatiivia:

longior, longius	longius pitemmälle
felicior, -ius	felicius onnellisemmin
celerior, -ius	celerius nopeammin
citius, altius, fortius olympialaisten tunnuslause	

Superlatiivisen adverbien päätte on -us, -a, -um loppuisten tapaan **-e**:

longissimus, -a, -um	longissime pisimmälle
felicissimus, -a, -um	felicissime onnellisimmin
certissimus, -a, -um	certissime varmimmin

Poikkeuksia:

bonus, -a, -um hyvä	bene hyvin
malus, -a, -um paha	male pahoin
audax, -cis rohkea	audacter (harv. audaciter) rohkeasti

Adverbeiksi kangistuneita akkusatiivimuotoja ovat:

ceterum	muuten	paulum	vähän
multum	paljon	solum	vain
plurimum	eniten	tantum	niin paljon; vain
nimum	liiaksi	quantum	kuinka paljon
parum	liian vähän	facile	helposti

Adverbeiksi kangistuneita ablatiivimuotoja ovat:

certo	varmasti	perpetuo	alitusesti
cito	nopeasti	raro	harvoin
continuo	heti	sero	myöhään
crebro	taajaan	subito	äkkiä
falso	väärin	tuto	turvallisesti
necessario	välttämättä	vero	todella

Lisäksi on latinassa sellaisia adverbejä, joita vastaavia adjektiiveja ei ole. Näiden merkittävimmät ryhmät ovat

1) **a**-loppuiset, joita käytetään myös akkusatiiviin liittyvinä prepositioina:

supra	ylhäällä	circa	ympäriällä
infra	alhaalla	citra	tällä puolen
extra	ulkopuolella	ultra	tuolla puolen, edelleen
intra	sisäpuolella	contra	vastapäätä

2) **im**-loppuiset, esim:

cursim	juosten	raptim	kiireesti
partim	osaksi	statim	heti
paullatim	vähitellen	speciatim	erityisesti

3) Yhdynnäiset:

admodum	sangen	postea	myöhemmin
invicem	vuorostaan	propterea	sen vuoksi
obviam	vastaan	praeterea	sitä paitsi
adeo	siinä määrin	interea	sillä välin
deinde	sen jälkeen	scilicet	nimittäin (lyhenne sc.)
denuo	uudestaan	magnopere	suuresti
antea	aikaisemmin		

Edelleen on suuri määrä ajan ja paikan adverbejä, esim. **heri** eilen, **hodie** tänään, **cras** huomenna; **hic** täällä, **ibi** siellä, **ibidem** (lyhenne ibid.) samassa paikassa, **alibi** muualla, **ubi** missä, **alicubi** jossakin; **hinc** täältä, **huc** tänne, **illuc** sinne, **quo** minne jne. Käytännössä nämä opitaan sanakirjasta.

Suomenna:

fractura male sanata	ulcera partim sanata
citius, altius, fortius	non alibi clasificabilis
medicus debet cito, tuto et iucunde curare	morbis non ultra descriptus (N.U.D)
fortiter in re, suaviter in modo	ubi bene, ibi patria
sero venientibus ossa	quo vadis?

ADJEKTIIVI SUBSTANTIIVINA

Adjektiiviva voidaan käyttää substantiivina osoittamaan henkilöä (maskuliini ja feminiini) tai asiaa (neutri):

candidatus medicinae	lääketieteen kandidaatti, mask.
candidata medicinae	lääketieteen kandidaatti, fem.
studiosus	opiskelija
studiosa	opiskelijatar
allergicus	yliherkkä mieshenkilö
allergica pollinis	siitepölylle (pollen, -inis n.3.) yliherkkä nainen
bonum	hyvä asia, etu, hyödyke
bona	omaisuus (neutrin monikko)
per aspera ad astra	'vaikeuksien kautta voittoon' (asper, -a, -um kova, vaikea; astrum, -i n.2. tähti)
naturalia non sunt turpia	luonnolliset eivät ole hävettäviä (naturalis, -e; turpis, -e)

Candidatus oli Roomassa virkaan ehdolle asettautunut, pätevyysvaatimukset täyttänyt mies, joka vaali- ym. tilaisuuksissa esiintyi puhtaana valkoiseen **toga candida**an (candidus, -a, -um puhdas, valkoinen) pukeutuneena.

gravidus, -a, -um raskas	gravida, -ae f.1. raskaana oleva nainen
mortuus, -a, -um kuollut	mortuus, -i m.2. vainaja
cavus, -a, um ontto	cavum, -i n.2. ontelo
planus, -a, -um tasainen	planum, -i n.2. taso; tasanko
actus, -a, -um toimitettu, suoritettu	acta, -orum n.2. julkaisusarja
addendus, -a, -um lisättävä	addenda, -orum n.2. lisäykset, täydennysosa
factus, -a, -um tehty	factum, -i n.2. tosiasia; usein monikossa facta, -orum tosiasiat, "kaikki se, mitä on tehty", vrt naturalia (naturalis, -e), "kaikki se, mikä on luonnollista".

Joskus on adjektiivin yhteydessä alun perin ollut substantiivi, joka on jäänyt pois:

rectum peräsuoli	intestinum rectum; intestinum, i n.2., rectus, -a, um suora
sacrum ristiluu	os sacrum; os, -sis n.3., sacer, sacra, sacrum pyhä (nim. ristin muotoinen) luu
genitalia sukupuolielimet	organa genitalia; organon n.2., genitalis, -e 'suvunjakamiseen liittyvä'
stimulantia piristeet	remedia stimulantia; remedium, -i n.2. lääke, stimulans, -tis piristävä

LUKUSANOJA

Perusluvuista taipuvat sijamuodoissa kolme ensimmäistä. Järjestysluvut käyttäytyvät **-us, -a, -um** loppuisten adjektiivien tavoin.

	perusluku	järjestysluku
I	unus, una, unum	primus, -a, -um
II	duo, duae, duo	secundus, -a, um
III	tres, tria	tertius, -a, -um
IV	quattuor	quartus, -a, -um jne.
V	quinque	quintus
VI	sex	sextus
VII	septem	septimus
VIII	octo	octavus
IX	novem	nonus
X	decem	decimus
XI	undecim	undecimus
XII	duodecim	duodecimus
XIII	tredecim	tertius decimus
XIV	quattuordecim	quartus decimus
XV	quindecim	quintus decimus
XVI	sedecim	sextus decimus
XVII	septendecim	septimus decimus
XVIII	duodeviginti	duodevicesimus
XIX	undeviginti	undevicesimus
XX	viginti	vicesimus
XXI	viginti unus	vicesimus primus
XXII	viginti duo	vicesimus secundus
XXVIII	duodetriginta	duodetricesimus
XXIX	undetriginta	undetricesimus
XXX	triginta	tricesimus
XL	quadraginta	quadragesimus
L	quinquaginta	quingagesimus
LX	sexaginta	sexagesimus
LXX	septuaginta	septuagesimus

LXXX	octoginta	octogesimus
XC	nonaginta	nonagesimus
C	centum	centesimus
CC	ducenti, -ae, -a	ducentesimus
CCC	trecenti, -ae, -a	trecentesimus
CCCC	quadringenti	quadringesimus
D	quingenti	quingentesimus
DC	sescenti	sescentesimus
DCC	septingenti	septingentesimus
DCCC	octingenti	octingentesimus
CM	nongenti	nongentesimus
M	mille	millesimus
MM	duo milia	bis millesimus

Eräluvut

singuli, -ae, -a	yksi kerrallaan
bini, -ae, -a	kaksi kerrallaan
terni t. trini	kolme kerrallaan
quaterni	
quini	
seni	
septeni	
octoni	
noveni	
deni	
undeni	
duodeni	
terni deni	
quaterni deni	
quini deni	
seni deni	
septeni deni	
duodeviceni	
undeviceni	
viceni	
triceni (kolmekymmentä kerrallaan)	
quadrageni	

Lukuadverbit

semel	kerran
bis	kahdesti
ter	kolmesti
quater	
quinqies	
sexies	
septies	
octies	
novies	
decies	
undecies	
duodecies	
ter decies	
quater decies	
quinqies decies	
sexies decies	
septies decies	
duodevicies	
undevicies	
vicies	
tricies	
quadragies	

centeni (sata kerrallaan)	centies
ducenti	ducenties
treceni	trecenties

singula milia (tuhat kerrallaan)	milies
bina milia	bis milies

Lukusanojen taivutus

<u>maskuliini</u>	<u>feminiini</u>	<u>neutri</u>	
unus	una	unum	
unum	unam	unum	Taivutus mallin -us, -a, -um mukainen, paitsi genetiivi kaikilla
unius	unius	unius	suvuilla unius ja datiivi uni
uni	uni	uni	
uno	una	uno	
duo	duae	duo	Duo ei ole yksikkö eikä monikko, vaan muisto ikivanhasta
duos	duas	duos	duaalista , kaksikkoluvusta. Toinen duaali ambo, -ae, -o
duorum	duarum	duorum	molemmat. Ambo pedes , molemmat jalat, in ambobus pedibus ,
duobus	duabus	duobus	molemmissa jaloissa (pes, -dis m.3.).
duobus	duabus	duobus	
tres	tres	tria	
tres	tres	tria	
trium	trium	trium	
tribus	tribus	tribus	
tribus	tribus	tribus	

Perusluvut neljästä 199:n ovat taipumattomia. Siitä eteenpäin täydet sataluvut taipuvat 1. ja 2. deklinaation adjektiivien tavoin: **ducenti viri, trecentae feminae, bona plus quadringentorum hominum**, enemmän kuin neljänsadan ihmisen omaisuus. **Mille** on yksikössä taipumaton, monikossa neutri, joka taipuu 3. dekl. **-e** loppuisten tavoin: nominatiivi ja akkusatiivi **milia**, gen. **milium**, dat. ja abl. **milibus**. **Duo milia** kaksi tuhatta, **ex tribus milibus** kolmesta tuhannesta.

Järjestysluvut ovat luonteeltaan adjektiiveja: **hora quarta diei sexti decimi**, kuudennentoista päivän neljäs tunti; **amputatio traumatica primae phalangae digiti tertii**, kolmannen sormen ensimmäisen nivelvälän tapaturmainen amputaatio.

Myös **eräluvut** ovat **adjektiiveja**:

medicus **singulos** patientes accipit, lääkäri ottaa potilaat vastaan **yhden kerrallaan**

potesne **singulas res** narrare, voitko kertoa asiat **yhden kerrallaan**?

binae curae nimiae sunt, **kaksi** hoitoa **yhtä aikaa** on liikaa

alcoholista **quinos** elephantos rosaceos vidit, juoppo näki **viisi** vaaleanpunaista elefanttia **kerralla**.

Lukuadverbit eivät taivu. Ne ilmaisevat 'kuinka monta kertaa':

bis iteretur	uudistettakoon kahdesti
temetum ter clarificatum	kolmesti kirkastettu pontikka
motorium Hondanum sexies decies valvatum	kuusitoistaventiilinen Hondan kone (valva, -ae f.1. venttiili, adj. valvatus, -a, -um 'venttiilein varustettu')

Suomenna:	duo ductus	ducentae pilulae
	tria ossa	lagoena CC grammatum
	ducenta grammata	ambae manus
	trecenta sex milligrammata	dosis duorum et dimidii grammatum

Lukuadjektiivi, joka kertoo kuinka moninkertainen jokin on, muodostetaan päätteellä **-plex, -plicis**:

simplex, simplicis	yksinkertainen	triplex	kolminkertainen
sescuplex	puolitoistakertainen	quadruplex	nelinkertainen
duplex	kaksinkertainen	quintuplex	viisinkertainen
duo et semiplex	kaksi- ja puolikertainen		

Kreikkalaisia lukusanoja

perusluku	järjestysluku	lukuadverbi
1 heis, mia, hen	protos, -e, -on	hapaks kerran
2 dyo	deuteros, -a, -on	dis kahdesti
3 treis, tria	tritros, -e, -on	tris
4 tettares, tettara	tetartos, -e, -on	tetrakis
5 pente	pemptos, -e, -on	pentakis
6 heks	hektos, -e, -on	heksakis
7 hepta	hebdomos, -e, -on	heptakis
8 okto	ogdos, -e, -on	oktakis
9 ennea	enatos, -e, -on	enakis
10 deka	dekatos, -e, -on	dekakis

100 hekaton, 1000 khilioi, -ai, -a, 10 000 myrioi, -ai, -a

protoplasma alkulima	tetraplegia neliraajahalvaus
hemiplegia toispuoleinen halvaus, hemi- puoli	Trinakria 'kolmikärkinen', Sisilian kreikk. nimi
diplegia kahden raajan halvaus	pentagon viisikulmio

Vaikka muinaiset matemaatikot tunsivat mm. murtoluvun, juuren ja potenssin, ja ilmeisen taitavasti suorittivat käytännön laskutoimituksia helmitaululla, ei kreikkalaisten tai roomalaisten matematiikkaan kulunut **nollan** käsitettä.

PREPOSITIOT

Latinan **prepositiot** voivat liittyä joko **akkusatiiviin** tai **ablatiiviin**.

Akkusatiiviin liittyvät:

ad	luo, luona, asti, vastaan	iuxta	vieressä, viereen
adversus	vastaan, kohtaan	ob	tähden, vuoksi
ante	edessä, ennen	penes	hallussa
apud	luona	per	läpi, kautta
circa	ympäri, ympärillä	pone	takana
circum	ympäri, ympärillä	post	takana, taakse, jälkeen
cis	tällä puolen	praeter	ohitse, paitsi
citra	tällä puolen, tälle puolelle	prope	lähellä, lähelle
contra	vastaan	propter	tähden, vuoksi
erga	kohtaan	secundum	mukaan, mukaisesti
extra	ulkopuolella, ulkopuolelle	supra	yläpuolella, yläpuolelle
infra	alapuolella, alapuolelle	trans	yli, toiselle puolelle, toisella puolella
inter	välillä, välille, joukossa	ultra	tuolla puolen, tuolle puolelle; enemmän
intra	sisäpuolella, sisäpuolelle		

Ablatiiviin liittyvät:

a, ab	-lta, -sta, luota	e, ex	sta, -stä, johdosta, mukaan
coram	edessä	prae	edessä, edellä, puolesta, ennen
cum	kanssa, mukana	pro	edessä, eteen, sijasta, puolesta
de	-lta, -sta	sine	ilman, vailla

Neljä prepositiota voi liittyä joko **akkusatiiviin** tai **ablatiiviin**. Akkusatiivin kanssa ne vastaavat kysymykseen **mihin?** ja ablatiivin kanssa **missä?**

	cum accusativo	cum ablativo
in	-lle, sisään, vastaan, kohti	-ssa, -ssä, aikana
sub	alle	alla
subter	alle, alitse	alla, alapuolella
super	päälle, yläpuolelle	päällä, yläpuolella

injection in venam	ruiske laskimoon	subter pontem	sillan ali
trombosis in vena	tukos laskimossa	subter ponte	sillan alla
sub cutem	ihon alle	super caput	pään päälle
sub cute	ihon alla	super capite	pään päällä

Esimerkkejä **ablatiiviin** liittyvistä prepositioista:

ab initio	alusta	in vitro	lasissa; laboratorio-oloissa
a tergo	selän puolelta	in partu	synnytyksessä
carcinoma cum metastasibus	syöpä etäispesäkkeineen	in manu medici	lääkärin kädessä
de medicina libri octo	kahdeksan kirjaa lääketieteestä	pro dosi	annosta kohti
eczema e pharmacis	lääkeainehottuma	pro infantibus	lapsia varten
spiritus e vino	viinisprii, konjakki	pertussis sine febri	hinkuyskä ilman kuumetta
coram publico	yleisön edessä	prae dolore	ennen kipua

Esimerkkejä **akkusatiiviin** liittyvistä prepositioista:

ad usum proprium	omaan käyttöön	inter collegas	virkaeljiien kesken
ad thoracem	rintakehän alueella	per oculum	silmän kautta
ante mortem	ennen kuolemaa	per trauma	vamman vuoksi
circum hepar	maksan ympärillä	post mortem	kuoleman jälkeen
contra asthma	astmaa vastaan	iuxta tracheam	henkitorven vieressä
extra uterum	kohdun ulkopuolella	propter febrim	kuumeen johdosta
infra scapulam	lapaluun alapuolella	secundum librum	kirjan mukaan
inter costas	kylkiluiden välissä	supra aures	korvien yläpuolella

Suomenna seuraavat ilmaiset ja määrittele, mitä prepositioita ja minkä sijamuodon kanssa niissä käytetään:

Rabies **ex morsu** canis

Dolores **ad dorsum e causa ignota**

Status **post infarctum** cordis

Eczema manuum **propter oleum** diesel

Cancer mammae sinistrae **cum metastasibus ad collum**

Mors **in anaesthesia in partu sine complicationibus**

Operatio **per os frontale in tumorem** cerebri

Monet prepositiot esiintyvät myös yhdyssanojen alkuosina, kuten esim:

intercostalis	kylkiluiden välinen	extrauterinus	kohdunulkoinen
intoxicatio	myrkytys	intravenalis	laskimonsisäinen
intubatio	'sisäänputkittaminen'	praeputium	esinahka
anteoperativus	leikkausta edeltävä	posttraumaticus	tapaturman jälkeinen
peroralis	suun kautta annettava	circumscribitus	rajoitettu

VERBEISTÄ

Latinan verbioppi on varsin runsas, ja erityisen runsaasti on ns. *nominaalimuotoja*, joilla adjektiivin tai substantiivin tavoin on täydellinen sijamuototaivutus. Latinan verbit jaetaan neljään taivutusluokkaan eli **konjugaatioon**, jotka tunnustetaan infinitiivin lopusta:

I konjugaatio -are: amare, rakastaa, curare, hoitaa, operare, leikata, dare antaa

II konjugaatio -ere (-eere, pitkä -e-): habere, omistaa, miscere, sekoittaa, cavere, varoa

III konjugaatio -ere (-ere, lyhyt -e-): flectere, taivuttaa, tendere, jännittää, facere, tehdä

IV konjugaatio -ire: audire, kuulla, scire, tietää, sepelire, haudata

Sanastoissa ja sanakirjoissa on tapana merkitä näkyviin verbin konjugaatio, esim. **vivere III** elää, **videre II** nähdä.

Verbi *olla, esse*, ei kuulu mihinkään konjugaatioon, ja se on hyvä opetella ulkoa:

preesens				imperfekti	
ego sum	minä olen	nos sumus	me olemme	eram	eramus
tu es	sinä olet	vos estis	te olette	eras	eratis
est	(hän) on	sunt	(he) ovat	erat	erant

Persoonapronomini ei verbin yhteydessä ole välttämätön eikä edes tarpeellinen. **Sum**, olen, riittää mainiosti.

Kolmannen persoonan pronominia ei edes ole.

Säännöllisten verbien muodot tunnustetaan parhaiten päätteistään, jotka konjugaatiosta riippumatta ovat kullekin aikamuodolle omansa ja aina samat, seuraavissa muotosarjoissa esiteltävät. Vokaaliaineksesta päätteen edellä voi nähdä, mihin konjugaatioon verbi kuuluu:

I konj. -are, malli **curare**, hoitaa

preesens				imperfekti	
curo	hoidan	curamus	hoidamme	curabam	curabamus
curas		curatis		curabas	curabatis
curat		curant		curabat	curabant

Samoin taipuvat kaikki -are loppuiset verbit, esim. **dare**, antaa: **do** annan, **das** annat jne. Päätteen edellä vokaaliaines **a**.

II konj. -ere, malli **habere**, omistaa

preesens				imperfekti	
habeo		habemus		habebam	habebamus
habes		habetis		habebas	habebatis
habet		habent		habebat	habebant

Vokaaliaines preesensissä ja imperfektissä päätteen edellä **-e-**.

III konj. -ere, malli **flectere**, taivuttaa

preesens		imperfekti	
flecto	flectimus	flectebam	flectebas
flectis	flectitis	flectebas	flectebatis
flectit	flectunt	flectebat	flectebant

Vokaaliaines preesensissä päätteen edellä **-i-**, paitsi monikon kolmannessa persoonassa **-u-**. Imperfektissä **-e-**.

Kolmanteen konjugaatioon kuuluu myös joitakin verbejä, mm. **facere** tehdä, **capere** ottaa, **sapere** olla viisas, pystyä, joita yksikön ensimmäisen persoonan muotonsa takia sanotaan **io-verbeiksi**. Näillä on **-i-** kaikissa muodoissaan:

malli **facere**, tehdä

facio	facimus	faciebam	faciebamus
facis	facitis	faciebas	faciebamus
facit	faciunt	faciebat	faciebant

-io-verbien suurin ryhmä ovat kolmen edellä mainitun yhdyntäiset, joiden alkuosana on usein prepositio ja perusverbin alkutavun **a:n** tilalla **-i-**: mm. **efficio** saan aikaan (ex + facio), **incipio** aloitan (in + capere), **desipio** olen hullu (de + sapere).

IV konj. -ire, malli **audire**, kuulla

preesens		imperfekti	
audio	audimus	audiebam	audiebamus
audis	auditis	audiebas	audiebatis
audit	audiunt	audiebat	audiebant

Neljännän konjugaation verbeillä on **-i-** kaikissa muodoissa; preesensin monikon kolmannessa persoonassa on vokalismi päätteen edellä **-iu-** ja imperfektin kaikissa persoonissa **-ie-**.

Verbin teema ja perfektinmuodostus

Yleistä perfektistä

Latinan aktiivinen perfekti on yksittäismuoto. Apuverbiä ei käytetä. Käännöksessä on perfekti usein luontevinta suomentaa imperfektillä.

Perfektin käyttöala on *menneessä ajassa päättynyt tekeminen*. Imperfekti **vivebat** hän eli sisältää ajatuksen, että henkilö elää edelleen, kun taas perfekti **vixit** hän eli (*hän on elänyt*) antaa ymmärtää ettei ko. henkilö enää ole elossa.

Pääsääntö menneen ajan muodoista: **imperfekti** merkitsee toistuvaa, tavanomaista ja (mahdollisesti vieläkin) jatkuvaa tekemistä, kun taas **perfektin** ilmaisema tekeminen on päättynyt.

Vaikka latinassa on ilahduttavan vähän epäsäännöllisiä verbejä, on perfektin muodostaminen joskus suoranaista salatiedettä. Esim. muotoa **sum** vastaa perfekti **fui**; **do**, annan on perfektissä **dedi**, ja **facio**, teen kuuluu perfektissä **feci**.

Myös perfektin persoonamuodot tunnustetaan päätteistään, jotka ovat kaikissa konjugaatioissa aina samat:

malli esse , olla: fui	fuimus	malli vivere , elää	vixi	viximus
fuisti	fuistis		vixisti	vixistis
fuit	fuierunt		vixit	vixerunt

perf. vartalo **fu-**, johon lisätään päätteet perf. vartalo **vix-**, johon lisätään päätteet.

Perfektivartalosta muodostetaan myös **pluskvamperfekti** lisäämällä tunnuosan **-era-** sisältävät päätteet:

fueram olin ollut, **fueras**, **fuerat**; **fueraamus**, **fueratis**, **fuerant**. Samoin **vixeram** olin elänyt, **vixeras** jne.

Teemamuodot

Perinteisesti on latinan verbin hakusanamuoto ollut preesensin yksikön ensimmäinen persoona. Esse-verbi löytyy sanakirjasta s-kirjaimen kohdalta hakusanalla **sum**. Edelleen annetaan hakusanan kohdalla verbin teema, josta voi johtaa sen kaikki muodot.

Verbin täydelliseen teemaan kuuluu neljä muotoa:

- 1. aktiivin indikatiivin preesensin yksikön ensimmäinen persoona.**
- 2. aktiivin indikatiivin perfektin yksikön ensimmäinen persoona**
- 3. passiivin partisiipin perfekti neutrimuodossaan**
partisiipin perfekti on verbistä johdettu -us, -a, -um loppuinen muoto, joka ilmaisee kohteen tilan suorituksen jälkeen, esim. **facere** tehdä, **factus**, **-a**, **-um** tehty. Tästä saa edelleen verbin partisiippivartalon, eli tässä tapauksessa **facere**-verbin partisiipit muodostetaan **fact-** vartalosta. Itse asiassa partisiipin perfektit ovat 1. ja 2. dekl. adjektiiveja.
- 4. infinitiivi** (infinitiivin preesens)

Sanakirjan muotosarjasta **curo** – **curavi** – **curatum** – **curare I** hoitaa, huolehtia, pitää huolta/lukua/väliä jostakin, luetaan siis: preesens **curo**, hoidan: preesensvartalo **cur-**, josta saadaan preesens ja imperfekti lisäämällä konjugaation tunnusvokaali ja päätteet.
perfekti **curavi**, olen hoitanut: perfektivartalo **curav-**, josta perfekti ja pluskvamperfekti.
partisiipin perfekti **curatus**, **-a**, **-um** hoidettu: partisiippivartalo **curat-**.
infinitiivin preesens **curare**, hoitaa.

Tulkitse teemat ja muodosta edellä esitellyt aikamuodot sekä partisiipin perfektit:

opero – **operavi** – **operatum** – **operare I** hoitaa

do – **dedi** – **datum** – **dare I** antaa

habeo – **habui** – **habitu** – **habere II** omistaa

video – **vidi** – **visum** – **videre II** nähdä

facio – **feci** – **factum** - **facere III** tehdä

scio – **scivi** – **scitum** – **scire IV** tietää

Erittäin tärkeää on, että kun latinan perfektin sekä partisiippien muodostaminen on sangen villiä ja vapaata, on avain näihin muotoihin helppo löytää sanakirjan teemamuodoista.

Jos verbin perfektimuodoissa tai partisiipeissa on erikoisuuksia, ne näkyvät teemassa:

sum – fui – esse olla	ei partisiipeja
valeo – valui – (valiturus) – valere II voida, olla terve	ei partis. perfektiä; partis. futuuri 'tulevaisuudessa hyvinvoiva' mahdollinen, mutta harvinainen
pungo – pupugi – punctum – pungere III pistää	erikoinen perfekti
fero – tuli – latum – ferre III kantaa; kestää, sietää	perfekti ja partisiippi eri vartalosta
licet sopii, on luvallista	yksipersonoinen verbi, ei taiv. eikä teemamuotoja

Edellä pitäisi oikeastaan sanan **jos** sijasta olla **kun**. Käytännössä verbien teemamuodot opitaan sanakirjasta. Vain I konjugaation verbien perfektinmuodostus on edes jotakuinkin säännöllinen ja tapahtuu yleensä mallin **curavi, operavi** mukaisesti. Sanakirjoissa nämä usein merkitäänkin lyhyesti esim. **navigo I** purjehtia, josta lukija ymmärtää teemaksi **navigo-navigavi-navigatum-navigare**.

Passiivi

Latinan passiivilla on kaksi merkittävää ominaisuutta:

1. Se ilmaisee tekemisen **kohteen**, mutta **ei tekijää**
2. Se on **persoonallinen**, eli ilmaisee persoonan tarkkuudella, kehen tai mihin tekeminen kohdistuu.

Niinpä esim. verbi **lavare I** pestä, aktiivin yks. ens. persoona **lavo**, minä pesen, saa passiivissa muodot:

preesens		imperfekti	
lavor minut pestään	lavamur meidät pestään	lavabar	lavabamur
lavaris sinut pestään	lavamini teidät pestään	lavabaris	lavabamini
lavatur hänet/se pestään	lavantur heidät/ne pestään	lavabatur	lavabantur

Vokaaliaines päätteen edellä konjugaation mukaan kuten aktiivissa: **videtur** tämä nähdään (II konj.), **flectimini** teidät taivutetaan (III konj.), **audiebantur** nämä kuultiin (IV konj.).

Lauseenjäsentelystä on huomattava, että esim. **videtur**, hänet nähdään, sisältää ajatuksen **hän näkyy, on näkyvissä**.

Ko. persoona on **passiivilauseen toimiva subjekti**. Subjektin sija on, kuten aktiivissakin, nominatiivi, ja luku (yksikkö tai monikko) taas vaikuttaa lauseen predikaattiverbin muotoon: **unus vir videtur**, yksi mies näkyy, verbin muoto on yksikön kolmas persoona. Mutta **duo viri videntur**, kaksi miestä nähdään, verbin muoto on monikon kolmas persoona. Samoin **patiens operabatur**, potilas leikattiin, mutta **patientes trini operabantur**, potilaat leikattiin kolme kerrallaan.

Passiivin perfekti kootaan verbin partisiipin perfektistä ja olla-verbistä: **ego sum lavatus**, minut on pesty t. minut pestiin. Samoin **duo viri visi sunt**, kaksi miestä nähtiin; **patiens operatus est**, potilas leikattiin, **patientes operati sunt**, potilaat leikattiin. Olla-verbien käyttö lähenee näissä jo uusien kielten apuverbiä. Lauseopillinen ajatuskulku on kuitenkin: *ego sum*, minä olen. Mitä ja millainen? *Lavatus*, pesty. Samoin *patientes sunt*, nimittäin *operati*, leikattuja.

Kun *partis. perfekt* on adjektiivi, vaikuttaa määritettävän pääsanan suku sen muotoon: pesun kohteeksi joutunut naishenkilö sanoo **sum lavata. Cancer est operatus**, syöpä on leikattu (*cancer, -cri m.2.*). **Etiā metastases operatae sunt**, myös etäispesäkkeet on leikattu (*metastasis, -eos f.3.*)

Paitsi mennyttä aikaa, voi passiivinen perfekt ilmaista myös vallitsevaa olotilaa. **Continentes per interrete coniunctae sunt** – maanosat on yhdistetty internetin välityksellä (*continens, -tis f.3. manner, maanosa, coniungo-coniunxi-coniunctum-coniungere III yhdistää*).

Pluskvamperfekti muodostetaan kuten perfekt, mutta käyttämällä olla-verbin imperfektiä: **metastases operatae erant**, etäispesäkkeet oli leikattu; **lavata erat**, hänet oli pesty, **cancri erant operati** syövä oli leikattu.

Persoonattoman tekemisen, ”nähdään”, ”tehdään”, ilmaisuksi käy yksikön kolmas persoona: **videtur, facitur. Quid hic agitur**, mitä täällä on tekeillä? (*ago-egi-actum-agere III ajaa; suorittaa, toimittaa, menetellä*)

Kun passiivi nimenomaan ilmaisee tekemisen kohteen, ei sitä varsinaisesti voi muodostaa kuin sellaisista verbeistä, joiden tekeminen voidaan kohdistaa johonkin. Persoonattomissa ilmaisuissa käy passiivin muodostaminen muistakin: **ambulator** kävellään (*ambulare I kävellä*), **vivitur** eletään, **desipitur** hullutellaan. Olla-verbistä ei kuitenkaan missään tilanteessa muodosteta passiivia.

Tekijän voi passiivilauseessa esittää **agentilla** (vrt. englannin *made by* ja ruotsin *gjort av*). Latinan agentti on ablatiivimuodossa: **aqua congelata erat frigore** pakkaneen (*frigus, -oris n.3.*) oli jäädyttänyt vettä, ”vesi oli jäädyttänyt pakkaneen toimesta”. Henkilöagenttia edeltää prepositio **a** tai **ab**: **operatus a medico** ”leikattu lääkärin toimesta”, lääkärin leikkaama.

Deponenttiverbit

Latinassa on myös sellaisia verbejä, joiden muodot ovat passiiviset, mutta merkitys silti täysin aktiivinen. Tällaiset **deponenttiverbit** tunnistetaan passiivisista muodoista ja sanakirjassa kolmimuotoisesta teemasta. Deponentteja ovat mm. **labor – lapsus – labi III** livetä, luiskahtaa, erehtyä, **morior – mortuus – mori III** kuolla, **loquor – locutus – loqui III** puhua. Myös edellisessä kappaleessa mainittu **congelor – congelatus – congelari I** jäätyä, jäähmettyä on deponentti.

Deponenttien teema on kolmimuotoinen siksi, että niiden perfekt on yhtä kuin partisiipin perfekt. Myös deponenttien infinitiivi on passiivinen.

num labitur ei kai hän erehdy	vir locutus erat	mies oli puhunut
nos omnes morimur me kaikki kuolemme	femina locuta est	nainen puhui
aqua congelabatur vesi jäättyi	aedificium lapsus est	rakennus romahti
de re loquebamini puhuitte asiasta	statutum est ut hominum est mori on säädetty, että ihmisten tulee kuolla (teksti ruumishuoneen seinällä)	

Partisiipit ja muut nominaalimuodot ovat deponenteilla samanlaiset kuin aktiivisillakin verbeillä.

Partisiipit

Latinan partisiiipit ovat verbin teemamuotoihin kuuluvan partisiipin perfektin lisäksi partisiipin **futuuri** ja **preesens**.

Partisiipin futuuri kertoo, mitä joku tulee tekemään, aikoo tehdä tai on tekemäisillään. Se muodostetaan verbin partisiippivartalosta päätteellä **-urus, -ura, -urum** ja on luonnoltaan adjektiivi.

locutura erat nainen aikoi puhua **medicus operaturus** leikkaukseen valmistautuva lääkäri
Ave caesar, morituri te salutant terve keisari, kuolemaan menevät tervehtivät sinua (gladiaattorien tervehdys).
 Olla-verbin partis. futuuri on **futurus, -a, -um: cura futura** tuleva hoito

Partisiipin praesens

Partis. praesens on aktiivinen verbimuoto, joka kertoo, mitä joku parhaillaan tekee. Se muodostetaan verbin **praesensvartalosta** päätteellä **-ns** ja taipuu sijamuodoissa kolmannen deklinaation adjektiivien tavoin:

curare hoitaa, praesensvartalo **cura-**, partis praesens **curans, -tis** hoitava; hoitaen, hoitaessaan

curans	curantes	Neutrin yksikössä nominatiivi ja akkusatiivi ovat curans , monikossa
curantem	curantes	curantia.
curantis	curantium	
curanti	curantibus	
curanti t. -e	curantibus	

Melkoinen osa kolmannen deklinaation adjektiiveista on itse asiassa partisiipin praesensistä. Adjektiiveina näillä on ablatiivin loppu **-i** silloin, kun ne määrittävät pääsanana: **febris recurrens**, 'uusiutuva kuume'; **ex febris recurrenti**.
 Mutta esim. **stimulans**, virkistävä, piristävä: **sine stimulante fessus erat**, ilman piristettä hän oli väsynyt.

II ja III konjugaation verbien partis. praesensissä on päätteen **-ns** edellä vokaali **-e-**: **habere II** omistaa, **habens** omistava, mon. **habentes**; **tendere III** jännittää, **tendens** jännittävä, jännittäen.

O beati possidentes oi onnelliset omistajat (possidere II omistaa)

-io- verbien partis. praesensissä vastaava vokalisimi on **-ie-**: **facere** tehdä, **faciens** tekevä, **sapere** olla viisas, **sapiens** viisas. Myös deponenttinen verbi **mori** kuolla kuuluu **-io-**verbeihin ja partisiippi 'kuoleva' muodostetaan kuten aktiivimuotoisistakin:

moriens	morientes	neutrin monikko -ia : animalia morientia kuolevat eläimet
morientem	morientes	
morientis	morientium	
morienti	morientibus	
moriente	morientibus	

IV konjugaatiossa on päätteen edellä **-ie-**: **audire** kuulla, **audiens** kuuleva; **scire** tietää, **sciens**, tietävä, tietäen.

Sero venientibus ossa, luut myöhässä tuleville (venire IV tulla)

Muodosta partisiipin praesensit verbeistä

video – vidi – visum – videre II nähdä

pungo – pupugi – punctum – pungere III

do – dedi – datum – dare I

Muuta seuraavat a) monikkoon, b) yksikön genetiiviin

aorta ascendens nouseva aortta, ascendere III nousta

aorta descendens laskeva aortta, descendere III laskea

abortus imminens uhkaava keskenmeno, imminere II uhata (abortus, -us m.4.)

appendicitis acuta perforans äkillinen puhkeava umpilisäkkeen tulehdus, perforare I puhkaista

delirium tremens juoppohulluus, tremere III vapista (delirium, -i n.2. houre, hulluus)

febris recurrens toisintokuume, recurrere III palata (malarian vanha nimitys)

remedium stimulans piristävä lääke, stimulare I piristää

laxans ulostuttava, laxare I höllentää, väljentää, helpottaa, ulostaa

relaxans jännityksen laukaiseva, relaxare I hellittää, helpottaa

umectans kostuttava, umectare I kostuttaa

ambulans kävelevä, ambulare I kävellä, kulkea jalan

Valetudinarium ambulans 'kävelevä sairaala' oli entisaikojen liikkuva hoitoyksikkö, joka härkävankkureillaan eteni taistelevan sotajoukon jäljessä. Substantiivit **ambulatorium, -i n.2.** sekä **ambulatio, -nis f.3.** tarkoittavat kävelypaikkaa, -rataa ja -katua, viimeksi mainittu myös kävelyretkeä. Adjektiivi **ambulatorius, -a, -um** merkitsee 'kävelyllinen'. *Ambulatorinen hoito, cura ambulatoria*, ei kuitenkaan ole kävelyterapiaa, vaan sellaista hoitoa, mitä liikkuva sidontapaikka pystyy tarjoamaan.

Ilmaise latinaksi:

uhkaavan keskenmenon takia (propter + akk)

malarian jälkeen

vieras esine laskevassa aortassa

piristeiden käyttö (usus, -us m.4.)

juoppohulluuden aiheuttamia harhoja (alucinatio, -nis f.3., prepos. ex + abl.)

Muita nominaalimuotoja

Infinitiivin substantivoiminen: gerundi

Verbin infinitiivillä on myös substantiivinen merkitys: **ambulare** käveleminen, **vivere** eläminen, **loqui** puhuminen.

Muoto-opillisesti tällainen infinitiivi on taipumaton neutri. Muut sijamuodot kuvataan **gerundilla**:

nom. **ambulare** kävely, käveleminen

akk. (ad) **ambulandum** kävelemään

gen. **ambulandi** kävelemisen

dat. **ambulando** kävelylle, kävelyn hyväksi, kävelemiseen nähden

abl. **ambulando** kävelystä; kävelyn kautta, takia, vaikutuksesta

Monikko on hyvin harvinainen.

medicus ad operandum paratus leikkaamaan valmis lääkäri

modus operandi leikkausmenetelmä

modus vivendi elämäntapa

ars loquendi puhetaito

ambulando operam dabat 'hän antoi kävelyille tilaisuuden' = harrasti kävelemistä

de operando plurimum scit leikkaamisesta hän tietää hyvin paljon

docendo discimus opettamalla opimme (docere II opettaa, discere III oppia)

essendo nihil effcis pelkällä olemisella et saa mitään aikaan

Infinitiivistä adjektiivi: gerundiivi

Gerundiivi on verbin infinitiivistä päätteellä **-ndus, -nda, -ndum** muodostettu adjektiivi, joka kertoo mitä **pitää, voidaan** tai **saa** tehdä: **ceterum censeo Karthaginem esse delendam**, muuten olen sitä mieltä että Karthago **on hävitettävä**, päätti Marcus Porcius Cato (234 – 149 eKr.) jokaisen puheensa Rooman senaatissa.

Gerundiivi on aina adjektiivi: **delenda Karthago** hävitettävä Karthago.

tumor operandus leikattava kasvain

tumores operandi sunt kasvaimet pitää, voidaan tai saa leikata.

mixtura agitanda ravistettava mikstuura (agitare I yllyttää, panna liikkeelle)

fractura curanda hoitoa tarvitseva murtuma

eczema medicandum lääkittävä ihottuma (medicare I lääkitä, eczema, -tis n.3.)

eczemata medicanda lääkittävät ihottumat

Gerundiivin muodostus: verbin infinitiivistä otetaan pois -re, ja näin saatuun infinitiivivartaloon lisätään gerundiivin päätte -ndus, -nda, -ndum: **cura-re > cura- > curandus; morbi curandi**, hoidettavat sairaudet.

Se, kenen jotain pitää tehdä, ilmaistaan datiivilla: **medico morbi curandi sunt**, lääkärin on parannettava sairauksia.

Gerundiivilla voidaan myös osoittaa, mikä on luvallista, sopivaa tai hyväksyttävää sekä näiden vastakohtaa: **taliam non sunt cogitanda** sellaisia ei sovi ajatella (taliam, -e sellainen), **bona musica semper est audienda** hyvää musiikkia kannattaa aina kuunnella.

IV konjugaation verbeillä, jotka päättyvät -ire sekä III konj. -io- verbeillä on -i- myös gerundiivissa

Yleisissä ja persoonattomissa ilmaisuihin käytetään neutrisuvun yksikkömuotoa:

faciendum est on tehtävä

semper est studendum aina sopii opiskella

homini est ambulandum käveleminen on ihmiselle hyväksi ('ihmisen on käveltävä')

omnibus est moriendum kaikkien on kuoltava

desipiendum est in loco hullutella sopii oikeassa kohdin (locus, -i m.2.)

nunc est bibendum nyt on juotava (Horatius, Carminum liber I runon 37 alku)

Suomenna seuraavat ilmaisut ja määrittele niiden verbimuodot:

vulnus incisum incido-incidi-incisum-incidere III viiltää

carcinoma operatum et medicatum

insufficientia cordis compensata

latentia non sunt manifesta lateo-latui - - latere II piillä

quod erat demonstrandum demonstrare I esittää, osoittaa

Verbin tapaluokat

Verbin tapaluokat ovat latinassa **indikatiivi**, **konjunktii** ja **imperatiivi**.

Näistä **indikatiivi** on selvän ja varman tekemisen tapaluokka, ja vastaa täysin minkä hyvänsä kielen indikatiivia.

Konjunktii on ehdollisen ja mahdollisen tekemisen tapaluokka. Lisäksi sillä on laaja käyttö sivulauseissa, joissa se ehdon ja mahdollisuuden lisäksi ilmaisee sivulauseen alistetun aseman sekä eri aikamuodoissa pää- ja sivulauseiden tekemisten keskinäiset aikasuhteet.

Konjunktiiin **presens** ilmaisee em. lisäksi **toivetta**, **pyyntöä** ja **kohteliasta käskyä**. Sen tunnus on I konjugaation verbeillä vokaali **-e-** välittömästi päätteen edellä:

operare leikata: **operatur** leikataan, **operetur** leikattakoon

iterare uusia: **iteratur** uusitaan, **iteretur** uusittakoon (esim. resepti)

Muissa konjugaatioissa tunnusvokaali on **-a-**:

tacere II vaieta: **tacet**, hän vaikenee; **taceat collega** virkaveli vaietkoon

vivere III elää: **vivit** hän elää, **vivat** eläköön. **Vivat, crescat, floreat** eläköön, menestyköön, kukoistakoon.

audire IV kuulla: **audit** hän kuulee, **audiatur et altera pars** kuultakoon myös toista osapuolta.

Olla-verbin konjunktiiin **presens** on **sim, sis, sit; simus, sitis, sint: laeti simus omnes** olkaamme kaikki iloisia.

Kaikissa konjugaatioissa on yksikön ensimmäisen persoonan päätte **-m:** **operem** leikannen, **faciam** tehnen.

Imperatiivi

Imperatiivia eli käskytapaa tarvitaan mm. reseptien kirjoittamisessa. Yksiköllinen imperatiivi muodostetaan poistamalla verbin infinitiivistä päätte **-re**; monikossa lisätään imperatiivin päätteeksi **-te**:

operare **opera** leikkaa **operate** leikatkaa

dare **da** anna **date** antakaa

miscere **misce** sekoita **miscete** sekoittakaa

Kolmannessa konjugaatioissa monikon päätte on **-ite**:

dividere **divide** jaa **dividite** jakakaa

scribere **scribe** kirjoita **scribite** kirjoittakaa

Neljännän konjugaation **-ire** loppuisissa verbeissä on **-i-** vokalismi:

audire **audi** kuule **audite** kuulkaa

Kolmannen konjugaation verbeillä **dicere** sanoa, **ducere** johtaa, **ferre** kantaa (kestää, sietää) ja **facere** tehdä, samoin kuin verbillä **esse** on yksikön imperatiivi vailla loppu-**e**:tä:

dic sano **dicite** sanokaa

duc johda **ducite** johtakaa

fer kannaa **ferite** kantakaa (jotta erottuisivat verbistä **ferire** IV lyödä: **feri** lyö, **ferite** lyökää)

fac tee **facite** tehkää

es ole **este** olkaa

Kielteinen imperatiivi muodostetaan rakenteella **noli + infinitiivi: noli esse** älä ole, **noli scribere** älä kirjoita.

Monikossa **nolite + infinitiivi: nolite facere** alkää tehkö, **nolite audire** älkää kuulko

Muodosta yksikön ja monikon imperatiivit verbeistä **signare** I merkitä, **videre** II nähdä, **vertere** III kääntää, **oboedire** IV totella.

ETULIITTEELLÄ ALKAVAT YHDYSSANAT

Etuliite yleensä muuttaa nominin tai verbin merkitystä. Adjektiivi **validus, -a, -um** merkitsee voipaa, pystyvää ja kyvykästä; sen vastakohta on **invalidus, 'invalidi'**. Jotkut etuliitteet eli prefiksit eivät esiinny itsenäisinä sanoina, esim. **dis-**, 'erilleen'. Toiset taas esiintyvät myös itsenäisinä prepositioina tai adverbeinä, kuten **inter**, välissä.

Huom! etuliitteenä **in-** on kaksineuvoinen: se merkitse joko "sisään" tai sitten jotain kielteistä.

Etuliitteen alkukonsonantti mukautuu eli assimiloituu pääsanana alkukonsonantin kaltaiseksi. Esim. **ad + similis** > **assimilis**, kaltainen; **in + legalis** laillinen > **illegalis**, laitton.

Tavallisimmat latinalaiset etuliitteet ovat:

a-, ab-	abnormis poikkeuksellinen absorbens poisimevä	'pois-'
ad-	adrenalis lisämunuais-	'luona'
ante-	anteversio eteenpäinkallistuma	'eteen'
bi-	biceps kaksipäinen bipolaris kaksinapainen	'kaksi-'
circum-	circumcisio ympärileikkaus circumductio kehäliike	'ympäri-'
con-, com-	conformis yhdenmukainen compressus yhteenpuristettu	'yhteen, yhdessä'
contra-	contraindicatio vastasy	'vastaan'
de-	deformatio epämuodostuma dehydratio nestevajaus	'epä-'
di-, dif-, dis-	dilatatio laajentuminen differentia eroavuus dispensatio jakelu, punnitseminen	'erilleen'
e-, ex-	erectio kangistuminen extractum uute	'ulos'
extra-, extro-	extroversio, -nis ulospäin suuntautuminen	'ulko-, ulos-'
in- (im-, il-, ir-)	iniectio ruiske, 'sisäänheitto' innovatio keksintö, 'uutuuden sisään tuominen' immaterialis aineeton irrationalis järjenvastainen	'sisään, sisä-'
infra-	infracostalis kylkiluidenalainen	'ala-'

inter-	internationalis kansainvälinen	'väli-, välinen'
intra-, intro-	intramuscularis lihaksensisäinen	'sisä-'
	introversio sisäänpäin suuntautuminen	
ob-, op-	obductus päällystetty	'vastaan, kohti'
	opponens vastustava	
per-	permeabilis läpäisevä	'läpi'
	peracutus hyvin äkillinen	'hyvin paljon'
post-	postoperativus leikkauksen jälkeinen	'jälkeen'
prae-	praeventivus ennalta ehkäisevä	'etu-, esi-, edellä'
pro-	provocatio haaste, yllytys	'eteen, ennalta'
	prohylaxis ennalta esto, estolääkitys	
re-	restitutio, -nis ennalleen palauttaminen	'takaisin, uudelleen'
	recrystallisatus uudelleen kiteytetty	
retro-	retrospectivus taakseen katsova	'taakse, takainen'
	retroflexio taaksepäin taipuma	
se-	separatio erottaminen	'erilleen, pois'
semi-	semicircularis puolilympyrän muotoinen	'puoli-'
	semipermeabilis puoliläpäisevä	
sub-	subcutaneus ihonalainen	'alla, alta; lievä'
	subluxatio osittainen sijoiltaanmeno	
super-	superacutus hyvin äkillinen	'yli, ylle'
	supervacaneus ylimääräinen	
supra-	suprarenalis munuaisen yläpuolinen	'ylä-, yläpuolella'
trans-	translucidus läpikuultava	'läpi, poikki, yli'
ultra-	ultradianus useammin kuin kerran päivässä toistuva	'yli-, ulkopuolinen'
	ultramontanus vuorten takainen	

Kreikkalaisperäisiä etuliitteitä

a-, an-	apathia haluttomuus	'ilman'
	alphabeticus lukutaidoton	
ana-, an-	analepticum piriste	'ylös'
	analysis erittely	'erilleen'
	anamnesis esitiedot	'takaisin, uudestaan'
anti-	antidotum vastamyrkky	'vastaan'
apo-	apostasis luopumus	'pois'
cata-	catalepsia jännitysjäykkyystila	'alas, pitkin, täysin'
cryo-	cryosiccatus kylmäkuivattu	'kylmä'
dia-	diametrum läpimitta	'läpi, kautta'
	diarrhea ripuli, 'läpijuoksu'	
dys-	dyspepsia ruoansulatushäiriö	'epä-, huono'

ec-, ecto-	ecstasis hurmio 'ulko-' ectoplasma ufo-jutuissa maan eliökunnan ulkopuolinen elävä kudus
en-, endo-	endogenicus sisäsyntyinen 'sisä-'
epi-	epithelium päällyskerros 'päällä' epidemia kulkutauti, "kansan päällä oleva" (epi + demos)
eu-	euphoria riemukkaan hyvä olo 'hyvä'
exo-	exogenicus ulkosyntyinen 'ulko-, ulos-'
hemi-	hemiplegia toispuolinen halvaus 'puoli-'
hyper-	hyperplasia liikakasvu 'yli-'
hypo-	hypothermia alilämpöisyys 'ali-'
meso-	mesopharynx keskiniehu 'keski-'
meta-	metathesis 'jälkeenasettaminen' 'jälkeen-' metaphysis luun keskiosa 'välissä oleva' metastasis etäispesäke 'toiseen paikkaan siirtynyt'
para-	paranaoia vainoharha 'vieressä' (kr. noia= mieli, terve järki) paradontium hampaanvierikudos 'vieressä sijaitseva'
peri-	pericardium sydänpussi 'ympäri-, ympärillä sijaitseva'
syn-, sym-	synthesis yhdistäminen 'yhdessä' sympathia myötätunto

Jälkiliitteet eli suffiksit

Jälkiliite yhdistetään yleensä pääsanana taivutusvartaloon, eli yksikön genetiivimuotoon, josta taivutuspäätte on otettu pois. Pääsanana ja jälkiliitteen väliin väliin lisätään ennen konsonanttia sidevokaali **-i-** tai **-o-**:

pylorus, -i m.2. mahanportti, taiv. vartalo **pylor-**; jälkiliite **-tomia** avaus, leikkaaminen, **pylorotomia** mahanportin avaus t. laajennusleikkaus. **Vivus, -a, -um** elävä, taiv. vartalo **viv-**, ja **sectio, -nis** leikkaus: **vissectio** elävältä leikkaaminen, teuraseläimen valtimoiden avaaminen ilman tainnutusta.

Jos jälkiliite alkaa vokaalilla, ei pääsanana ja liitteen väliin tule vokaalia: **appendix, -cis** umpilisäke, taiv. vartalo **appendic-**; liite **-itis** tulehdus, **appendicitis** umpilisäkkeen tulehdus.

Tavallisia adjektiivin jälkiliitteitä:

-alis	jonkin kaltainen, johonkin kuuluva	cerebralis- aivo-
-aneus	johonkin kuuluva	cutaneus ihoon kuuluva
-aris	jonkin kaltainen	capillaris hiusmainen
-atus	jollain varustettu, jonkin muotoinen	lunatus puolikuun muotoinen
-lentus	jollain varustettu	purulentus märkäinen
-eus	jostakin koostuva	osseus luinen
-icus	johonkin kuuluva	hepaticus maksa-
-ilis	jonkin kaltainen	puerilis poikamainen, lapsellinen
-oides	jonkin näköinen	cuboides kuutiomainen
-oideus	jonkin näköinen	deltoideus kolmiomainen

-osus jollakin varustettu cariosus mätäinen

Tavallisia substantiivin jälkiliitteitä:

-culus, (-a, -um)	diminutiivi eli vähennysmuoto	tuberculum pieni kyhmy
-ellus		cerebellum pikkuaiivot
-illus	diminutiivi eli vähennysmuoto	bacillus sauvabakteeri
-io	toiminta ja sen tulos	operatio leikkaus
-ismus	taipumus johonkin	alcoholismus viehtymys viinaan
-itis	tulehdus	bronchitis keuhkoputkentulehdus
-oma	kasvain	sarcoma tukikudossyöpä
-osis	sairaus	lithiosis kivitauti
-tas	asiantila	mortalitas kuolleisuus
-or	tekijä	erector ojentajalihas

-or loppuiset tekijännimet muodostetaan verbin partisiippivartalosta: facio – feci – **factum** – facere tehdä, **factor, -is** m.3. **tekijä**. Samoin **tendo – tetendi – tensum – tendere** III jännittää, ojentaa, **tensor, -is** ojentaja; **flecto – flexi – flexum – flectere** III taivuttaa, **flexor, -is** taivuttaja. Espanjan *matador* juontuu latinan verbistä **mactare** I, josta tekijännimi on **mactator**, tappaja.

Lääketieteen latinan yhdyssanat

Lääketieteellisen latinan yhdyssanat ovat enimmäkseen kreikasta lainattuja tai kreikkalaisen mallin mukaan koottuja. Alkuosana olevan sanan muoto on yleensä yhtä kuin sen taivutusvartalo, ja yhdysosien välillä on joko sidevokaali **-i-** tai **-o-** tai kato, kuten jälkiliitteen edellä.

Yhdysosien merkityksiä:

acus	neula	acupunctio neulalla pistäminen
aemia	veri	anaemia 'verenvähyys'
aesthesia	tunto	anaesthesia tunnottomuus, nukutus
algia	kipu	cephalalgia päänsärky
allo	muu, toinen	allergia herkkyys vieraalle aineelle
angio	verisuoni	angiographia verisuonen kuvaus
anthropos	ihminen	anthropologia ihmistä tutkiva tiede
arthron	nivel	arthritis niveltulehdus
auto	itse	autonomicus itsenäinen, itsetoimiva
bios	elämä	biochemia
bronchus	keuhkoputki	bronchosopia keuhkoputkentähystys
cardia	sydän	cardiologia
cephale	pää	hydrocephalus vesipää
chir (kheir)	käsi	chiropraxis 'käsityötaito'

chole	sappi	cholelithiasis sappikiivitauti
cysta	rakko	cystectomy rakon poisto
derma	iho	dermatologia ihotautioppi
ectomia	poisto	gastrectomia mahalaukunpoisto
gnosis	tietäminen	prognosis ennuste
graphia	piirtäminen	electrocardiographia sydänkäyrän piirtäminen
gyne	nainen	gynaecologia naistentautioppi
haema	veri	haematologia veritautioppi
homoios	kaltainen	homosexualis omaan sukupuoleensa viehtynyt
hydor	vesi	hydroterapia vesihoido
iatros	lääkäri	iatrix lääkärintoimi, 'iatriikka'
leucos	valkea	leucaemia valkoverisyys, leukemia
logia	oppi	audiologia kuulo-oppi
lysis	liukeneminen	haemolysis punasolujen hajoaminen
mania	vimma	cleptomania tarve varastaa
mikros	pieni	microcirculatio verenkierto pienimmässä suonissa
monos	ainoa	monoplegia yhden raajan halvaus
multi	monet	multiplicatio moninkertaistuminen
myos	lihas	myalgia lihaskipi
neuron	hermo	neurasthenia hermoheikkous
odon	hammas	odontologia hammaslääketiede
orthos	suora	orthopaedia 'oikaisuoppi'
osteon	luu	osteotomia luun katkaisu
pais (paid-)	lapsi	paediatrics lastentautioppi
pathos	vaiva	pathologia tautioppi
pharmacoon	lääke	pharmacopaea lääkeaineiden valmistus
physis	luonto	physiatrics luontaishoido
plegia	halvaus	paraplegia molempien alaraajojen halvaus
polios	harmaa	poliomyelitis selkäytimen harmaan aineen tulehdus, lapsihalvaus
poly	moni	polyarthritis moniveltulehdus
psykhe	sielu	psychologia sielutiede
scleros	kova	arteriosclerosis valtimonkovettuminen
scopia	tähystys	cystoscopy rakontähystys
spondylos	nikama	spondylarthritis selkärangan niveltulehdus
stasis	tila, pysähdys	haemostasis verenvuodon pysähdyttäminen
thermos	lämmin	thermotherapia lämpöhoido
tomia	avaus, leikkaus	craniotomy kallon aukaisu
toxicon	myrkky	toxicologia myrkkyoppi
trauma	vamma	traumatologia tapaturmaoppi

Tehtäviä

1. valitse kummastakin sarakkeesta samaa merkitsevät

1. paed-	a) verisuoni
2. scopia	b) lääkäri
3. arthro-	c)suora
4. myo-	d) poisto
5. angio-	e) sappi
6. osteo-	f) lapsi
7. ectomia	g) nivel
8. chole	h) luu
9. iatro-	i) tähystys
10 ortho-	j) lihas

2. Mitä merkitsevät seuraavat etuliitteet? Etsi edelläolevasta sanastosta esimerkkejä:

bi-	anti-
retro-	poly-
meta-	dys-
in-	hyper-
de-	eu-
exo-	para-
trans-	prae-

3. Muodosta ilmaisut:

pienessä keuhkoputkenhaarassa (bronchus, -i m.2., -ulus, -a, -um)
 laskimonpoiston jälkeen (vena, -ae f.1., ectomia, -ae f.1.)
 kylkiluuleikkaus (costa, -ae f.1., tomia, -ae f.1.)

4. Selitä yhdyssanat:

meningoencephalomyelitis	hypertensio
antitussivum	subcutaneus
broncographia	hysteralgia
haemangiosarcoma	hysteroscopia
myocardiopathia	pericarditis

Lääketieteen alaan kuuluvien, etu- ja jälkiliitteillä muodostettujen ulkopuoella on latinassa vähän yhdyssanoja. Kielen rakenne ja sananmuodostusoppi eivät niitä juuri suosi. Klassisessa latinassa on aina mieluummin käytetty adjektiivivi- ja genetiivimääreitä: **os frontale** otsaluu (frons, -tis f.3. otsa), **corpus humanum** ihmisruumis, **commotio cerebri** aivotärhdys, **mutatio caeli** ilmastonmuutos.

Caelum, -i n.2. on varsinaisesti taivas, mutta merkitys kattaa myös sen ilmiöt tuulia ja sateita myöten. **Species caeli localis** 'paikallinen taivaan laji' = paikalliset sää- ym. olot. Autuaitten asuinsija ikuisuudessa ilmaistaan mielellään monikolla **caeli, -orum**.

DIAGNOOSIN LAATIMINEN

Yksinkertaisimmillaan riittää diagnoosiksi sairautta tai vammaa ilmaiseva substantiivi:

alcoholismus	cephalalgia	meningocele	scarlatina
appedicitis	cholelithiasis	morbilli	somnambulismus
asbestosis	encopresis	ophthalmia	stenocardia
astigmatismus	fibroma	pertussis	surdomutitas
athetosis	gastroenteritis	photophobia	tulaeremia
blepharitis	glaucoma	rubeola	uraemia

Pelkkä sairauden tai vamman nimi ei yleensä riitä, vaan tarvitaan tarkempaa määrittelyä. Sairas tai vahingoittunut ruumiinosa ilmaistaan usein genetiivimääreellä:

fractura murtuma

fractura ossis luun murtuma

Tarvittaessa genetiivimääreitä on useampia:

fractura ossis digiti sormen luun murtuma

Määreitä lisätään, kunnes riittävä tarkkuus on saavutettu:

fractura ossis primae phalangis primi digiti manus dextrae oikean käden etusormen ensimmäisen nivelvälän luun murtuma.

Sairautta tai vammaa tarkoittavaa pääsanaa voidaan tarkentaa myös siihen liittyvällä adjektiivilla:

fractura simplex	‘yksinkertainen’ murtuma
fractura complicata	avomurtuma
tumor malignus	pahanlaatuinen kasvain
nephritis haemorrhagica	verenvuotoinen munuaistulehdus
otitis media	välikorvan tulehdus

Adjektiivimääreitä voi olla useita peräkkäin:

appedicitis acuta perforans äkillinen puhkeava umpisuolentulehdus

glaucoma acutum grave äkillinen vaikea silmänpainetauti

Sekä diagnoosin pääsanaa että sen genetiivimäärettä voidaan tarkentaa adjektiivimääreillä:

diabetes mellitus matris äidin sokeritauti

infectio chronica viarum respiratoriarum superiorum ylempien hengitysteiden jatkuva tulehdus

Prepositioilmaisuuilla voidaan esittää mistä vamma tai sairaus johtuu, missä se sijaitsee, mitä siihen liittyy jne:

cephalalgia ex causa ignota	päänsärky tuntemattomasta syystä
bronchitis propter usum tabaci	tupakoinnista johtuva keuhkoputkentulehdus
dolores ad dorsum	kipuja selän alueella
corpus alienum in trachea	vieras esine henkitorvessa
carcinoma ventriculi cum metastasibus ad hepar	mahalaukun syöpä, johon liittyy etäispesäkkeitä maksan alueella

Huom. prepositio **ad** on kaksineuvoinen. Perusmerkitys on jotakin kohti, jotakin varten. Loppuun käsitellyn tapauksen tiedot voidaan siirtää **ad acta**, asiakirjoihin eli arkistoon, mutta potilaalla voi olla **vulnera ad collum**, haavoja kaulan alueella.

Lopullisesti diagnoosi muodostetaan kulloisenkin tarpeen mukaan:

arteriosclerosis	valtimoiden kovettuminen
insufficiencia cordis	sydämen vajaatoiminta
insufficiencia circulationis localis	paikallisverenkierron vajaatoiminta
eczema manuum ex oleo diesel	dieselöljyn aiheuttama ihottuma käsissä
arteriosclerosis extremitatum inferiorum cum ulceribus hallucum	alaraajojen valtimoiden kovettuma johon liittyy ukkovarpaiden haavautumia
carcinoma corporis uteri operatum et medicatum cum metastasibus recentibus pulmonum amborum	leikattu ja lääkitty kohdun runko-osan syöpä johon liittyy uudempia etäispesäkkeitä molemmissa keuhkoissa
combustiones in pedibus	palovammoja jaloissa
laboris impatiens propter dolorem	työkyvytön kivun takia
syndroma mysticum	käsittämätön oireyhtymä

FARMAKOPEAN SANASTOA

Pharmacopoea tulee kreikan sanoista **pharmacōn**, lääke ja **poiein**, tehdä. Latinassa lääke on **medicamentum, i n.2.**, **medicamen, -inis n.3.** tai **remedium, -i n.2.**, joka varsinaisesti merkitsee apuneuvoa. Näihin nimityksiin liitetään adjektiivi, joka ilmaisee lääkkeen laadun; **remedium sedativum**, rauhoittava lääke. Käytännössä nämä adjektiivit ovat itsenäisiä substantiiveja:

(remedium)	tonicum	vahvistava (lääke)
	analgeticum	kipua lievittävä
	laxans	ulostuttava
	stimulans	piristävä

Lääkeaineryhmien niminä käytetään monikkomuotoja: **tonica, analgetica, laxantia, stimulantia.**

Erilaisia lääke- ja pakkausmuotoja:

infusum	haude	decoctum	keite
extractum	uute	tinctura	uute
unguentum	voide	linimentum	hierontaöljy
mixtura	sekoitus	gutta	tippa
sucus	mehu	nebulogenum	sumute
syrupus	siirappi	mucilago	lima (mon. mucilagines)
vaccinum	rokote	emplastrum	laastari
suppositorium	peräpuikko	pulvis	jauhe (mon. pulveres)
pilula	pilleri	tabletta	tabletti
conspergens	sirote	ampulla	umpinainen lasipullo
capsula	kapseli	lagoena	pullo
injectabilis	ruiske	tubus	putkilo
diluendum	väkevöity liuos	carta	paperikääre

Nimitystä voidaan tarkentaa määreillä:

emplastra adhaesiva	kiinnelaastarit
emplastra vulneraria	haavalaastarit
tabletae enterosolubiles	suolistossa liukenevat tabletit
pilulae saccharo obductae	sokerilla päällystetyt pillerit
tabletae in tubo stanneo	tabletit tinaputkilossa

Genetiivimääre tarkoittaa, mistä aine on valmistettu:

extractum senegae	senega-uute
diluendum radices glycyrrhizae	lakritsajuuriuutteen väkiliuos
adeps lanae	lampaanvillarasva (adeps, adipis m.3. rasva)
syrupus ribis nigri	mustaviinimarjasiirappi
spiritus frumenti	viljasprii, viina (frumentum n.2. vilja)
sucus fimi equini	hevososen lannan mehu oli keskiajan farmakopeassa maineikas aine, johon liuotettiin mm. arsenikkia, strykniniä ja jauhettua muumiota (mumia, -ae f.1.) Tällainen seos- ja liuotinaine oli vehiculum , ajo- eli kuljetusneuvo. Uudemmallalla ajalla ovat apteekkarit käyttäneet ”vehikkelinä” vettä, alkoholia, erilaisia öljyjä ym.

Genetiivillä, genetivus partitivus, partitiivinen genetiivi, ilmaistaan rajattu osa suuremmasta kokonaisuudesta sekä tarkoin mitattu ainemäärä:

ducenti <u>medici</u>	kaksisataa <u>lääkärää</u>
CC <u>medicorum</u>	200 <u>lääkärien joukosta</u>
multi <u>Finnorum</u> pressione alta sanguinis laborant	monet <u>suomalaisista</u> kärsivät korkeasta verenpaineesta
recipe <u>aquam</u>	ota vettä (mielin määrin)
recipe <u>aquae 10 grammata</u>	ota vettä 10 grammaa
<u>unguenti in lagoena gr. 100</u>	voidetta pullossa 100 grammaa

tabletae in tubo L

tabletteja putkilossa 50 (L – quinquaginta)

Ainemäärä annetaan aina arabialaisilla numeroilla, kun taas **kappaleluku** ilmaistaan roomalaisilla.

Kappaleluvusta käytetään partitiivista genetiiviä vain, kun kyse on suuremman kokonaisuuden osasta.

Tablettarum in tubo L tarkoittaa, että tableteista on putkilossa 50 ja loput jossain muualla.

Painon perusyksikkö on **gramma** (gramma, -tis n.3.), lyhennettynä **gr**, joka jakautuu desi-, sentti- ja milligrammoin:

1	gramma	10	decem grammata
0,1	decigramma	0,4	quattor decigrammata
0,01	centigramma	0,45	quadraginta quinque centigrammata
0,0001	milligramma	0,315	trecenta quindecim milligrammata

RESEPTIN KIRJOITTAMINEN

Käsin kirjoitettu resepti, varsinkin latinankielinen, kuuluu jo samaan historiaan kuin lääkkeiden valmistaminen apteekissa. Kuitenkin lääkemääräys, myös nykyajan sähköinen resepti, on vuosituhantisten perinteiden muovaama koodijärjestelmä. Muinaisten kreikkalaisten aikoina se oli lääkärin kirje apteekkarille, joka näin saamansa ohjeen mukaan otti **apo thekes**, varastoarkusta tai -huoneesta tarvittavat ainekset ja valmisti niistä lääkkeen. Sana **resepti** tulee verbin **recipere**, ottaa, ottaa vastaan, partisiipin perfektistä **receptum**, ja merkitsee siis 'saatua, vastaan otettua'. Täydellisessä, perinteiden mukaisessa reseptissä on viisi osaa:

I invocatio, alun perin jumalien avuksi kutsuminen. Kreikkalaiset vetosivat usein lääkintätaidon jumalaan Asklepiokseen, roomalaisten käytännöksi taas vakiintui merkitä alkuun **II**, iuvante Iove, Juppiterin avulla. Keski- ja uudella ajalla tämä kirjoitettiin J J, Juvante Jesu, J:n avulla. Myös voitiin piirtää reseptin alkuun ristin merkki. Nykyään on invokaation sijalla lyhenne **Rec.**, lyhenne imperatiivista **recipe**, ota.

II praescriptio eli **ordinatio**, määräys, joka esittää lääkkeen ainesosat ja niiden määrät. Määrät ilmaistaan arabialaisilla numeroilla, ja koska aineita otetaan tarkoin mitattavat määrät, ne annetaan genetiivimuodossa: **aquae purificatae 100 grammata** puhdistettua vettä 100 grammaa, **olei olivae guttae 10** oliiviöljyä 10 tippaa.

III subscriptio sisältää valmistajalle annettavat ohjeet lääkemuodosta ja pakkauksesta.

IV signatura on potilaalle osoitettu lääkkeen käyttöohje ja reseptin ainoa kansankielinen osa.

V inscriptio, päiväys ja lääkärin allekirjoitus.

Esimerkkejä resepteistä:

Invocatio	Rec.	
praescriptio	zinci oxidi 0,4	sinkkioksidia, zinci oxidum
	vaselini albi 0,6	valkovaseliinia, vaselinum album
	aquae purificatae q.s.	puhdistettua vettä tarpeen mukaan
subscriptio	misce, fiat unguentum 100 grammata, da in olla	sekoita näistä voidetta 100 grammaa, toimita purkissa
signatura	ulkonaisesti, sivellään iholle 1 – 2 kertaa päivässä	
inscriptio	20. 9. -09 Mikael Hakim, L L	
	-yhdisteiden nimissä lähtöainetta ilmaiseva genetiivimääre on yleensä pääsanansa edellä; ammonii nitras, ammoniumnitraatti (nitras, -tis). Reseptissä oxidi on partitiivinen genetiivi, zinci taas lähtöainetta ilmaiseva genetiivimääre.	
	- q. s. , quantum satis ilmaisee, että ainetta voidaan lisätä kulloisenkin tarpeen mukaisesti. Samaa merkitsee myös a. l. , ad libitum, ”halun mukaan”.	
	- fiat , ’tulkoon’, on konjunktiiivin praesens verbistä <i>fi-o-factus-fieri</i> , syntyä, kehkeytyä, tulla joksikin. Monikossa fiant , tulkoot.	
	(FIAT puolestaan on Fabbrica Italiana degli Automobili, Torino eli Torinon italialainen autotehdas.)	

Reseptissä käytetään yleensä lyhenteitä:

Rec.
atrop. sulph. 0,05
f. l. a. pilul. C.
D, S.

Resepti luetaan: **Recipe atropini sulphatis centigrammata quinque. Fiant lege artis pilulae centum. Da, signa.** Ota atropiinisulfaattia viisi senttigrammaa. Valmistettakoon apteekkitaidon sääntöjen mukaan 100 pilleriä. Anna ja merkitse.

Rec.
acid. citr. 0,6
gummi arab.
syr. sacch. aa. 20,0
ol. iec. asell. 100,0
vanill. 0,2
spir. dil. 2,0
aq. dest. ad 200
M, D, S

Resepti luetaan: **Recipe acidi citrici sex decigrammata, gummi arabici, syrupi sacchari viginti grammata, olei iecoris aselli centum grammata, vanilini duo decigrammata, spiritus diluti duo grammata, aquae destillatae ad ducenta grammata.** Ota sitruunahappoa 6 desigrammaa, arabikumia ja sokerisiirappia kumpaakin 20 grammaa, kalanmaksaöljyä 100 grammaa, vanilliinia 2 desigrammaa, laimennettua väkiviinaa 2 grammaa ja puhdistettua vettä niin paljon, että koko seos painaa 200 grammaa.

Lyhenne **aa** (ana, ana partes) osoittaa, että kutakin edellä olevaa ainetta, jonka määrää ei ole mainittu, otetaan **aa** – merkintää seuraava määrä.

Haluttaessa jotakin ainetta niin paljon, että lääkevalmisteesta tulee tietyn painoinen, tämä aine kirjoitetaan viimeiseksi ja valmisteen painomäärää osoittavan luvun eteen tulee **ad**, 'asti'.

Jos resepti osoitetaan kirjoittajalle itselleen, merkitään signatura-osaan **ad usum proprium**, omaan käyttöön (usus, -us m.4. käyttö ja proprius, -a, -um oma) tai **pro auctore**, tekijälle (auctor, -is m.3. tekijä, aloittaja, kirjoittaja):

Rec.

spir. ten. 400,0 tenuis, -e hento, hoikka; spiritus tenuis, 60 % alkoholin vanha nimitys
pro auctore

Reseptin subscriptio-osassa voidaan antaa ohjeet pakkauksesta:

D. in involucr. orig.	Da in involucro originali, toimita alkuperäispakkauksessa (involucrum, -i n.2., kääre, pakkaus)
D. in scat.	Da in scatula, rasiassa
D. in lag.	in lagoena, pullossa
D. in vitr.	in vitro, lasipullossa
in vitr. fusc.	in vitro fusco, tummassa pullossa
in vitr. elast.	in vitro elastico, joustavassa (muovi)pullossa
in vitr. guttif.	in vitro guttificato, tippapullossa
in vitr. c. pip.	in vitro cum pipetta, pipetillä varustetussa pullossa
in charta	paperikääreessä, -pussissa
in tub. stann.	in tubo stanneo, tinaputkilossa
in olla	tölkissä

Yleisiä lyhenteitä

abs.	absolutus, täydellinen, puhdas	s.	satis, kylliksi
ad lib.	ad libitum, mielin määrin	s.	sine, ilman
add.	adde, lisää	sc.	scilicet, nimittäin
conserv.	conservans, säilytysaine	Sic!	Huom!
citiss.	citissime, mitä nopeimmin	v. s.	vide supra, ks. yllä
d.	da, anna, toimita	cons.	conserva, säilytä
	dies, päivä	cntr, concentr.	concentratus, väkevoity
	divide, jaa	d.s.s.v.	da sub signo veneni, toimita myrkyn merkillä varustettuna
	dosis, annos	d. t. d.	da tales doses, toimita tällaisia annoksia
dil.	dilutus, -a, -um, laimennettu	diluend.	diluendum, väkevoity liuos
dulc.	dulcis, -e, makea	e. g.	exempli gratia, esimerkiksi
et al.	et alii, 'ja muut', ynnä muuta	etc.	et cetera, ja niin edelleen
ex temp.	ex tempore, tilanteen mukaan	f.	fac, tee
f.	fiat/fiant, tulkoon, tehtäköön	f. m.	fiat mixtura, valmistettakoon seos
g.	gramma	gr.	grossus, -a, -um, karkea
gross. p.	grosse pulveratus, karkeaksi jauhettu	guttif.	guttificans, tippoja muodostava
ten.p	tenue pulveratus, hienoksi jauhettu	i. a.	intra arteriam, valtimoon
gtt.	gutta, tippa	i. v.	intra venam, laskimoon
i.a.	inter alia, muun muassa	iter.	iteretur, uusitaan
i.c.	intra cutem, ihon alle	mixt.	mixtura
i.m.	intra musculum, lihakseen	N. N.	nomen nescio, 'en tiedä nimeä'
ibid.	ibidem, samassa paikassa	obd.	obductus, päällystetty
loc.	loco, sijasta	p.	pulvis, jauhe
N.B.	nota bene, huom.	p. d.	pro die, päivää kohti
non iter.	non iteretur, ei uusita	p. us. vet.	pro usu veterinario, el. lääk. käyttöön
p.	pro, sijasta, puolesta	q.	quantum libet, niin paljon kuin haluttaa
p.c.	post cibum, ruoan jälkeen	q. v.	quantum vis, niin paljon kuin tahdot
p. dos.	pro dosi, annosta kohti	s.	sive, tai
p. o.	per os, suun kautta	s. v.	sine vitro, ilman pakkausta (pulloa)
q. i. d.	quater in die, neljästi päivässä	v. i.	vide infra, ks. alempana
q. s.	quantum satis, niin paljon kuin tarvitaan	v.	verte, käännä (sivua)

SIJAMUOTOJEN FUNKTIOISTA

Latinan sijamuodoista vain nominatiivi on yksiselitteinen: itsenäisen olemisen ja tekemisen, lauseen subjektin ja sen määreiden muoto.

Akkusatiivi ilman prepositiota ilmaisee mm:

a) paikan erisnimissä 'mihin?':

Romam Roomaan, **Bruxellas** Brysseliin (huom. monikko *Bruxellae*, -arum)

Holmiam est viaturus hän aikoo matkustaa Tukholmaan

b) ajan ilmaisuissa 'kuinka kauan?':

operatio durat duas horas leikkaus kestää kaksi tuntia

vixit minus quam quadraginta annos hän eli vähemmän kuin neljäkymmentä vuotta

decem minutas expectavi odotin kymmenen minuuttia

c) kuinka pitkä / leveä / syvä / korkea?

fossa tres pedes alta kolme jalkaa syvä kuoppa

spatium tria metra latum kolme metriä leveä tila (*metrum*, -i n.2.)

Genetiivi ilmaisee paitsi omistajaa, myös

a) partitiivisena osaa jostain suuremmasta kokonaisuudesta:

pauci Finorum harvat suomalaisista

magna pars medicorum suuri osa lääkäreistä

olei gr. 10 10 grammaa öljyä

b) osallisuutta, halua, kykyä ja täyteyttä ilmaisevien adjektiivien kanssa käytetään genetiiviä:

particeps operationis leikkaukseen osallistuva

cupidus gloriae kunnianhimoinen

peritus modi operandi leikkausmenetelmään perehtynyt

laboris patiens 'työtä sietävä' eli työkykyinen

tubus plenus tabletarum tuubi täynnä tabletteja

Datiivi olla-verbin yhteydessä ilmaisee omistajan:

Domino erat servus isännällä oli orja

Medico sunt patientes lääkäriellä on potilaita

Patienti est cephalalgia potilaalla on pääsärky

Tällainen omistajan dativi, *dativus possessoris*, on tyylliseikka, ja voidaan kaikissa tapauksissa ilmaista myös verbillä *habere* (+akk.): *Dominus servum habet, medicus habet patientes, patiens cephalalgiam habet.*

Ablatiivilla on latinan sijamuodoista eniten funktioita. Tätä selittää se, että ablatiiviin on ammoisina aikoina sulautunut kaksi muuta muotoa: paikkaa (locus) ilmaissut **lokatiivi** sekä tekemisen keinoa ja välikappaletta (instrumentum) ilmaissut **instrumentaali**. Niinpä ablatiivi ilman prepositiota ilmaisee mm.

a) aikaa:

die päivällä

nocte yöllä

hora quarta neljännellä tunnilla

temporibus futuris tulevina aikoina

b) paikkaa:

urbe kaupungissa/kaupungilla (urbs, -is f.3.)

lacu järvessä (lacus, -us m.4.)

loco parentis vanhemman sijassa

prothesis loco pedis proteesi jalan tilalla

c) keinoa ja välikappaletta:

oculis videmus näemme silmillä

cultro vulneratus veitsellä (culter, -tri m.2.) haavoitettu

pharmaco curatus lääkkeellä hoidettu

d) tapaa

modo normali tavalliseen tapaan

tranquillo animo rauhallisin mielin

lege artis taiteen sääntöjen mukaan (lex, -gis f.3 laki, sääntö, ars, -tis f.3. taito, taide)

e) vertailua

acu acrior neulaa terävämpi (acus, -us f.4.)

arbore altior puuta korkeampi

non cura morbo gravior älköön hoito olko sairautta ankarampi

f) paikan erisnimissä 'mistä':

Roma Roomasta, **Helsinki** (nom. Helsinki) Helsingistä, **Bruxellis** Brysselistä

Huom! 3. dekl. ja monikollisista paikannimistä ilmaistaan myös 'missä' ablatiivilla: **Athenis duas septimanas erat**, hän oli Ateenassa (Athenae, -arum f.1.) kaksi viikkoa, mutta: **Athenis Helsinki** **venit**, hän tuli Ateenasta Helsinkiin. Samoin **accidit Bruxellis**, tapahtui Brysselissä, mutta **directivum Bruxellis emissum** Brysselistä lähetetty direktiivi. Kolmannen deklinaation

paikannimistä esim. **Karthagine** (Karthago, -inis f.3.) voi tekstiyhteydestä riippuen olla yhtä lailla Kartagossa kuin Kartagossa, ja **Arce Nova** (Arx Nova, ruots. Nyslott; arx, -cis f.3. linna) joko Savonlinnassa tai Savonlinnasta.

g) arvoa, luottamusta ja täyteyttä ilmaisevien adjektiivien kanssa käytetään ablatiivia:

laude dignus kiitoksen arvoinen

honore indignus kunniaa ansaitsematon

mercede contentus palkkaan (merces, -dis f.3.) tyytyväinen

arte fretus taitoonsa luottava

gratia plena täynnä armoa

VIIKONPÄIVÄT JA KUUKAUDET

maanantai	dies Lunae	perjantai	dies Veneris
tiistai	dies Martis	lauantai	dies Saturni; dies Sabbati, Sabbatum
keskiviikko	dies Mercurii	sunnuntai	dies Solis; dies Dominicus
torstai	dies Iovis		

Viikkojako tuli käytäntöön vasta myöhään 300-luvulla, jolloin pakanuus oli jo väistymässä, mutta viikonpäivien nimet ehdittiin vielä antaa pakanallisten jumaluuksien kunniaksi. Kristittyjen vaikutusta on lauantain nimittäminen sittemmin sapatiksi ja sunnuntain Herran päiväksi.

tammikuu	mensis Ianuarius	heinäkuu	mensis Iulius
helmikuu	mensis Februarius	elokuu	mensis Augustus
maaliskuu	mensis Martius	syyskuu	mensis September
huhtikuu	mensis Aprilis	lokakuu	mensis October
toukokuu	mensis Maius	marraskuu	mensis November
kesäkuu	mensis Iunius	joulukuu	mensis December

Kuukausi on mensis, -is m.3., ja nimittävä osa liittyy siihen adjektiivimääreenä. Heinäkuu oli alun perin mensis Quintilis, mutta kun Gaius Julius Caesar oli siinä kuussa syntynyt, hän diktaattorina 44 eKr. huolehti sen nimittämisestä uudelleen. Elokuun vanha nimi oli Sextilis. Kun yksinvaltiaaksi noussut Octavianus 20-luvulla eKr. hankki itselleen senaatilta nimen Augustus, kunnioitettu, hän samalla hankki syntymäkuukaudelleen uuden nimen mensis Augustus.

Päivämäärä ilmoitetaan ablatiivissa olevalla päivän järjestysluvulla, jota tarkentaa ko. kuukausi genetiivimuodossa: **die XX** (vicesimo) **mensis Maii**, toukokuun 20. päivänä; **die tertio decimo mensis Septembris**, kolmantenatoista syyskuuta. Pelkkä kuukausi ilmaistaan ablatiivilla: **mense Martio**, maaliskuussa, **mense Novembri**, marraskuussa.

TENTISSÄ KYSYTTYÄ

1. Valitse ja perustele oikea muoto:

<i>iniectio in</i> _____	a) <i>musculum</i> , b) <i>musculo</i> , c) <i>musculi</i>
<i>fractura</i> _____	a) <i>femur</i> , b) <i>femoribus</i> , c) <i>femoris</i>
<i>status post</i> _____	a) <i>operatio</i> , b) <i>operationem</i> , c) <i>operationis</i>
<i>ex infarctu</i> _____	a) <i>cor</i> , b) <i>cordis</i> , c) <i>corda</i>

2. Täydennä aukot annettujen sanojen oikeilla muodoilla:

jalkojen palovammoja	<i>combustiones</i> _____	(<i>pes, pedis</i> m.3. jalka)
vasemman käden vapina	<i>tremor</i> _____ <i>sinistr</i> _____	(<i>manus, -us</i> f.4. käsi; <i>sinister, -tra, -trum</i> vasen)
molempien käsien vapina	<i>tremor</i> _____ <i>amb</i> _____	(<i>ambo, -ae, -o</i> molemmat)
sormen luun murtuma	<i>fractura os</i> _____ <i>digit</i> _____	(<i>os, -sis</i> n.3. luu, <i>digitus, -i</i> m.2. sormi)
sormien luiden murtumat	<i>fractur</i> _____ <i>os</i> _____ <i>digit</i> _____	(<i>fractura, -ae</i> f.1. murtuma)
oikean keuhkon puhkaiseva vamma	<i>trauma pulm</i> _____ <i>dextr</i> _____ <i>perfor</i> _____	(<i>pulmo, -nis</i> m.3. keuhko, <i>dexter, -tra, -trum</i> oikea, <i>perforare</i> puhkaista)

3. Suomenna seuraavat lauseet, etsi niistä prepositiot ja osoita, mitä sijamuotoa niistä kunkin kanssa käytetään:

<i>eczema in digitis propter irritationem benzini</i>	<i>irritatio, -nis</i> f.3. ärsytys, <i>benzinum, -i</i> n.2. bensiini
<i>corpus alienum extra ventriculum</i>	<i>ventriculus, -i</i> m.2. mahalaukku
<i>intra pulmones particulae minores metallica</i>	<i>particula, -ae</i> f.1. kappale, hiven
<i>sub unguibus bacteria</i>	<i>unguis, -is</i> m.3. kynsi, <i>bacterium, -i</i> n.2. bakteeri
<i>ligamenta inter ossa intacta</i>	<i>ligamentum, -i</i> n.2. side, <i>sidos, intactus, -a, -um</i> ehjä, koskematon

4. Ilmaise latinaksi:

huumeiden käyttö	<i>droga, -ae</i> f.1. huume, <i>usus, -us</i> m.4. käyttö
huumeiden käytöstä johtuva tylsistyminen = defectus mentis, 'mielen puute'; defectus, -us puute, vajavuus, mens, -tis	f.3. mieli, sielu
huumeiden käyttö päättynyt	<i>finire IV</i> päättää, lopettaa; <i>finitus, -a, -um</i> päättynyt
tila parantunut huumeiden käytön lopettamisen jälkeen	<i>meliorare I</i> parantaa; <i>melioratus, -a, -um</i> parannettu, parantunut

5. Ilmaise latinaksi:

Kylkiluiden murtumia sekä ulompien kylkiluuvälilihasten repeämiä väkivallan takia.

Costa, -ae f.1. kylkiluu, *musculus, -i* m.2. lihas, *intercostalis, -e* kylkiluidenvälinen, *externus, -a, -um* ulompi, ulkoinen, *fractura, -ae* f.1. murtuma, *ruptura, -ae* f.1. repeämä, *violentia, -ae* f.1. väkivalta; *cum + abl* sekä, kanssa.

Tenttikysymysten vastaukset

1.

iniectio in a) musculum, in + akkusatiivi mihin; ruiske lihakseen

fractura c) femoris, reiden (*femur, femoris n.3.*) eli reisiluun murtuma

status post b) operationem, post + akkusatiivi jälkeen; tila leikkauksen jälkeen

ex infactu c) cordis, ex + ablatiivi –sta, –stä, johdosta, takia; sydämen veritulpan takia (*infarctus, -us m.4.* tukos, *cor, -dis* sydän

2.

jalkojen palovammoja *combustiones pedum*

vasemman käden vapina *tremor manus sinistrae*

molempien käsien vapina *tremor manuum ambarum*

sormen luun murtuma *fractura ossis digiti*

sormien luiden murtumat *fracturae ossium digitorum*

oikean keuhkon puhkaiseva vamma *trauma pulmonem dextrum perforans*

3.

ihottumaa sormissa bensiinin ärsytyksen takia, in + ablatiivi, propter + akkusatiivi

vieras esine mahalaukun ulkopuolella, extra + akkusatiivi

keuhkojen sisäpuolella vähäisiä metallin kappaleita, intra + akkusatiivi

kynsien alla bakteereita, sub + ablatiivi

Sidokset luiden välillä ehjät, inter + akkusatiivi

4.

usus drogarum

defectus mentis ex usu (tai: propter usum) drogarum

usus drogarum finitus

status post usum finitum drogarum melioratus

-huom. sanajärjestyksen vapaus: kunhan tekstistä vain käy ilmi **status – melioratus**, parantunut tila, sekä **usus finitus**, lopetettu käyttö eli käytön lopettaminen, preposition **post** jälkeen tietysti akkusatiivissa **post usum finitum**, on lause oikein muotoiltu.

5.

Fracturae costarum cum rupturis musculorum intercostalium externorum ex violentia.

-huom. cum + abl. **cum rupturis**; tästä eteenpäin tarkoittaa genetiivi, minkä repeämistä on kyse.

HARJOITUSTEKSTEJÄ

Vita brevis, ars longa, occasio praeceps, experientia fallax, iudicium difficile

- Hippokrates

Iocus ligneo pede

In apotheca, audivi, pharmacon contra senectutem venditur. Estne verum?

- Et verissimum. Arsenicum nominatur.

De latinite medicinali

I

Aorta est maxima omnium arteriarum hominis. Iniuriae aortae semper sunt perniciosae. Praecipue ruptura aortae perniciosa, saepe mortifera est.

Sanguis per totum corpus circulat. Per arterias usque ad digitos extremitatum currit, per venas iterum in cor recurrit. Cor autem est musculus cavus, motor circulationis sanguinis.

Viae respiratoriae ex naso per laryngem et tracheam in bronchos sive ductulos pulmonum ducunt. Quorum locus est thorax. Etiam cor in thorace situm est cum venis magnis arteriisque suis.

II

Symptomata morborum et causae diligenter sunt investiganda. Morbus ignotus causae ignotae difficilis est curare.

Multi morbi pharmacis sive medicaminibus curantur. Medicamina sunt varia contra varios morbos. Medicus peritus rationem habet, quod medicamen, quantum, quo modo et quando patienti dat.

Apothecarius est homo medicaminum et pharmacorum peritus. Magna arte pharmaca parat et vendit. Formae pharmacorum sunt e.g. tablettae, pilulae, pulveres, tincturae et diluenda. Etiam multae aliae materiae in apotheca venduntur.

III

Corpus, quod genitivum habet *corporis* et pluralem *corpora*, vocabulum est multiplex et usus habet multos. Omnis homo corpus habet. *Corpus* autem *alienum* non est corpus alieni hominis, sed particula materiae maior aut minor in loco alieno.

Etiam habemus in tertia declinatione *tempus*, *temporis*, quod in dicto *o tempora, o mores* non idem valet quam in diagnosi *vulnera in temporibus*. Aliquando in ventriculo videmus *ulcus ventriculi*. Ergo sunt neutra tertiae declinationis *vulnus*, *vulneris* et *ulcus*, *ulceris*. Differentia est, ut *ulcus* a nullo est factum, sed a se natum. Ex diabete saepe *ulcera cruris* videntur, ubi *crus*, *cruris* etiam est neutrum, quod pluralem habet *crura*. Neutra sunt etiam nomina *hepar*, *hepatis* et *femur*, *femoris* atque *caput*, *capitis*.

Examen medicinae ex documento anni MDCCXLVIII

Quid est anatomia practica?

-Scientia corporis humani.

Quodnam est munus cordis?

-Recipere et distribuere sanguinem per totum corpus.

Quid est vita hominis?

-Unio animae et corporis

Quid vita corporis?

-In sanguinis circulatione consistit.

Quid est, quod vocamus vitam perfectam?

-Vita perfecta est sanitas.

Quomodo dividuntur functiones vitales?

-In tres partes: in circulationem sanguinis, respirationem et functionem cerebri.

Praeceptum ad vitam aeternam

Recipe tres libras verae cinnabaris i. e. argenti vivi sulphurati et misce in libram mellis albi. Mixturam in sole sicca, deinde ad ignem torrefice, donec pilulas formari potest. Cotidie multo mane pilulas X sume magnitudine seminis cannabidis. Intra annum caesaries tua cana nigram mutabitur, dentes iam relaxati delapsisque recrescent, cutis tua leuem et nitidam mutabitur. Senex qui hoc medicamen per tempus longius adhibet, iuuenis fit. Qui autem continenter hoc sumit, vitam obtinet aeternam et numquam moritur.

Ita scripsit Kung Ho Sinensis

De medicis antiquis

Ars medicinae antiqua est. Iam Romani antiqui bonos medicos habebant. Per totum Imperium Romanum noti famosique erant medici Graeci. Dolores enim musculorum et fracturas ossium bene curabant. Apud quos magna erat etiam ars vulnerum suturationis. De morbis internis in factum nihil sciebant. Functiones organorum haud intellegebantur et circulatio sanguinis atque munus cordis omnino ignotae erant. Credebant quidem in pituita cerebrum liquescere et per nasum emanare; quare sternuere periculosissimum putabatur.

Medicis et apothecariis erat deus communis Aesculapius, Graece Asklepios. Signum eius erat serpens. Itaque serpens etiam hodie signum est artis medicinae.

De hypertonia Finorum

Hypertonia sive pressio alta sanguinis apud Finos labor est communis. Saepe ex modo vivendi apparet. Cuius morbi causae enim sunt inter alia tensio omnis praecipue cum labore nimio, atque cafeae, alcoholi et tabaci usus copiosus. Etiam sal nimius pressionem auget. Obesitas quoque una habetur causarum hypertoniae maximarum. Itaque saepe cura est bona et sufficiens pressionis altae diaeta sale nimio carens contra obesitatem, cum labor nimius simul evitatur. Quae autem non semper sufficit. Tum hypertonia pharmacis curatur.

Tekstien käännökset

Elämä lyhyt, taito pitkä, tilaisuus ohimenevä, kokemus pettävä, päätöksenteko vaikea – Hippokrates

Puujalkavitsi

Kuulin, että apteekissa myydään lääkettä vanhenemista vastaan. Onko se totta?

- Erittäin. Sen nimi on arsenikki.

Lääketieteellisestä latinasta

I

Aortta on suurin kaikista ihmisen valtimoista. Aortan vammat ovat aina vaarallisia. Varsinkin aortan repeämä on vaarallinen, usein kuoleman aiheuttava.

Veri kiertää läpi koko ruumiin. Valtimoita pitkin se juoksee raajojen sormiin ja varpasiin, laskimoita pitkin palaa takaisin sydämeen. Sydän puolestaan on ontto lihas, verenkierron käynnissä pitäjä.

Hengitystiet johtavat nenästä kurkunpään ja henkitorven kautta keuhkoputkiin eli keuhkojen pikku tiehyeisiin. Näiden sijaintipaikka on rintakehä. Myös sydän suurine laskimoineen ja valtimoineen sijaitsee rintakehässä.

II

Tautien oireet ja syyt on aina huolellisesti tutkittava. Tuntematon tauti tuntemattomasta syystä on vaikea parantaa.

Monet taudit parannetaan lääkkeillä. Lääkkeitä on monenlaisia, monenlaisia tauteja vastaan. Tottunut lääkäri ymmärtää (sanatarkasti 'omistaa neuvon'), mitä lääkettä, kuinka paljon, millä tavoin ja milloin hän antaa potilaalle.

Apteekkari on lääkkeisiin ja lääkeaineisiin perehtynyt henkilö. Suurella taidolla hän valmistaa ja myy lääkkeitä.

Lääkkeiden muotoja ovat esim. tabletit, pillerit, pulverit, uutteen ja liuokset. Myös monia muita aineksia myydään apteekissa.

III

Corpus, jolla on genetiivi *corporis* ja monikko *corpora*, on monipuolinen sana ja sillä on monta käyttöä. Jokaisella ihmisellä on corpus, ruumis. Mutta *corpus alienum* ei ole vieraan ihmisen ruumis, vaan isompi tai pienempi aineen osanen vieraassa paikassa.

Myös on meillä kolmannessa deklinaatiossa *tempus, temporis*, joka sanonnassa 'oi aikoja, oi tapoja', ei merkitse samaa kuin 'haavoja ohimoissa'. Joskus havaitsemme mahalaukussa mahahaavan. Kolmannen deklinaation neutreja ovat siis *vulnus, vulneris* sekä *ulcus, ulceris*. Erotus on, että *ulcus* ei ole kenenkään tekemä, vaan itsestään syntynyt.

Diabeteksestä johtuen havaitaan usein säärihaavoja; tässä sääri, *crus, cruris* on myös neutri, jolla on monikko *crura*.

Neutreja ovat myös nimisanat *hepar, hepatis* maksa, *femur, femoris* reisi sekä *caput, capitis* pää.

Lääketieteen tentti vuoden 1748 asiakirjasta

Mitä on käytännöllinen anatomia?

- Ihmisruumiin tuntemusta.

Mikähän on sydämen tehtävä?

- Ottaa vastaan ja jakaa verta kautta koko ruumiin.

Mitä on ihmisen elämä?

- Sielun ja ruumiin yhteys.

Mitä on ruumiin elämä?

- Se perustuu verenkiertoon.

Mitä on se, mitä kutsumme täydelliseksi elämäksi?

- Täydellinen elämä on terveys.

Kuinka jaetaan elintoiminnot?

- Kolmeen osaan: verenkiertoon, hengitykseen ja aivojen toimintaan.

Ohje ikuista elämää varten

Ota kolme naulaa oikeaa sinooberia, s. o. rikkihappoista elohopeaa ja sekoita se naukaan valkoista hunajaa. Kuivaa seos auringossa ja paahda sitä sitten tulen ääressä, kunnes siitä voidaan muotoilla pillereitä.

Nauti joka päivä heti aamulla 10 hampun siemenen kokoista pilleriä. Vuoden kuluessa harmaa tukkasi muuttuu mustaksi, höltyneet ja pudonneet hampaasi kasvavat takaisin, ihosi muuttuu sileäksi ja kiiltäväksi. Vanhuksesta, joka käyttää tätä lääkettä pitemmän aikaa, tulee nuorukainen. Joka taas nauttii tätä jatkuvasti, saavuttaa ikuisen elämän eikä koskaan kuole.

Näin kirjoitti kiinalainen Kung Ho

Muinaisista lääkäreistä

Lääkintätaito on ikivanha. Jo roomalaisilla oli hyviä lääkäreitä. Kautta koko Rooman valtakunnan olivat kreikkalaiset lääkärit tunnettuja ja kuuluisia. He näet hoitivat hyvin lihaskipuja ja luiden murtumia. He myös ompelivat haavoja hyvin taitavasti*. Sisätaudeista he eivät tosiasiansa tienneet yhtään mitään. Elinten toimintoja ei ymmärretty ja verenkierto sekä sydämen tehtävä olivat kerrassaan tuntemattomia. He jopa uskoivat nuhassa aivojen sulavan ja vuotavan ulos nenän kautta, jonka takia aivastamista pidettiin erittäin vaarallisena.

Lääkärien ja apteekkarien yhteinen jumala oli Aesculapius, kreikaksi Asklepios. Hänen tunnusmerkkinsä oli käärme.

Niinpä myös nykyisin käärme on lääkintätaidon tunnus.

*Sanatarkasti: *joiden keskuudessa suuri oli myös haavojen ompelemisen taito*. Latinalaisessa retoriikassa on aina mielellään käytetty tällaisia kiemuraisia ilmaisuja.

Suomaisten verenpaineesta

Hypertonia eli korkea verenpaine on suomalaisten keskuudessa yleinen vaiva. Usein se johtuu elämäntavasta. Tämän taudin syitä näet ovat muiden muassa kaikenlainen jännittäminen, erityisesti silloin kun siihen liittyy ylirasitus, sekä kahvin, alkoholin ja tupakan runsas käyttö. Myös liika suola lisää painetta. Lihavuuttakin pidetään yhtenä verenpainetaudin merkittävimmistä syistä. Niinpä usein hyvä ja riittävä korkean verenpaineen hoito on lihavuuden vastainen ruokavalio vailla liikaa suolaa, kun samalla vältetään liiallista työntekoa. Tämä ei kuitenkaan aina riitä. Silloin korkea verenpaine hoidetaan lääkkeillä.